

U'j kye Nihil aj Ebrey

Atzin u'j lu'n tz'ib'in kye jun ch'uq xjal aj Judiy, a otaq chi nihin ti'j Jesús. Me noq tu'n tpaj nimku yajb'il n-iky'x kyu'n tu'n tpajjo kynimb'il, nchi ximintaq junjun tu'n kyaj meltz'aj juntl maj tojjo ojtxe kynimb'il. Mi b'i'n qu'n ankye tz'ib'ilte u'j lo. Me ante' xjal, a kub' tz'ib'in te' u'j lu'n, nimxix ntzaj tq'o'n tumil tu'n mi chi aj meltz'aje.

Ajo xnaq'tzb'il nimxix toklin tojjo u'j lo kyajalu'n: A Jesucrist nimxix toklin tib'ajjo tkyaqil kyoklin txqantl, tze'nku te Moisés, ex jni' angel, ex tkyaqil taq'nb'in pale ex ikyxjo ti'j k'ulb'il, a tzajnin ti'j Ojtxe Tu'jil Tyol qMan.

Nyolin tojjo u'j lo, qa ma tz'ok Jesús te tnejilxix qpale (2:17). Ex axjo xjal tz'ib'il te u'j lo, o tzaj tchiky'b'in ti'jjo k'ulb'il ex chojb'il kyilxjal, exsin yol, a o b'ant te ojtxe, nyaxix tz'aqleqe, ex nlay tz'el kyilxjal kyu'n. Me axte Dios o jaw sk'o'nte jun ak'aj tnejilxix pale, a Jesucrist, a nya ikyxjo tze'nku tumil kyil'jjo pale aj Leví, qala' tze'nku te Melquisedec (cap. 7). Qu'n a Jesús o tz'ok te tnejilxix pale te jun majx, qu'n o'kx te Jesús xi q'o'nte tchwinqil te chojb'il il, ex noq tu'njo lo, at jun ak'aj tumil, tu'n kykyijxjal toj wen tuk'a Dios (3:1-10:39).

Ex atzin kolb'il lu'n tu'n qk'monte noq o'kx tu'n qnimb'il, ex ntzaj tchiky'b'in a qa nimxix toklin kynimb'il nimku xjal toj Ojtxe Tu'jil (cap. 11). Tu'ntzi'n lu'n, nchi tzaj tkusín aye nihil ja'lin, tu'n kywe' wen toj kynimb'il axji tpon b'aj tq'ijil, exsin tu'n tok kyq'o'n kywutz ti'j Jesús, tu'n tiky'x jni' yajb'il kyu'n, qa ma tzul kanin kyil'j.

Yolin qMan Dios noq tu'n Tk'wal

1 ¹Toj ila'x maj, yolin Dios ojtxe kye qxe'chil, ex kyuk'a ila' wiq tumil, yolin noq kyu'n xjal, aye' yolil Tyol. ²Me atzin ja'lin, nyolin qMan Dios qe, noq tu'n Jesús, a Tk'wal; qu'n tu'n a Dios b'inchilte tkyaqil twutz tx'otx' ex tkyaqil twutz kya'j, noq tu'n Tk'wal.^a Ikytzi'n tze'nku jun k'wal at toklin ti'j tkyaqiljo a at te ttata, exsin ikyxjo te Jesús at toklin ti'j tkyaqiljo a at te ttata, a qMan Dios. ³Nyek'in Jesús tqoptz'ajiyil tipin Dios, ikyxjo tze'nku tqan q'ij nyek'in tipin tqoptz'ajiyil q'ij; ex ate Jesús, tyek'b'il qMan Dios, a nya q'anča'l. Ex ate Jesús Nuk'il ex Xq'uqil tib'aj tkyaqil, noq tu'n Tyol nimxix tipin. Tej ttxjet tkyaqil qil tu'n, o kub' qe toj kya'j, kawil junx tuk'a qMan Dios.

Atzin Tk'wal Dios nimxixtl toklin tze'n kye angel

⁴Tu'ntzin tkyaqiljo lu'n, ate Jesús o tz'ok nimxixtl toklin tze'nku tkyaqil angel, qu'n tu'n k'walb'aj te qMan Dios. Qalaqetzi'n kye angel, at kyoklin, me noq te taq'n'il. ⁵Qu'n mix ja' xi tq'ma'n te Dios te jun angel, tze'nku xi tq'ma'n te Jesús kyajalu'n: Ma tz'oka te nk'wala ja'lin.^b

Ex nti' xi tq'ma'n te jun angel: Ayi'n we' manb'aj tey, ex a te k'walb'aj wey,^c tze'nku xi tq'ma'n te Jesús.

⁶Ex tej titz'je Jesús tzalu'n twutz tx'otx', tq'ma Dios kyajalu'n: Il ti'j tu'n kyk'ulin angel twutz.^d

⁷Ex toj Tu'jil Tyol Dios, chitzin Diosjo kyil'j angel kyajalu'n:

O chi kub' tb'inchin Dios angel, tu'n kyok te tsan,

^a 1:2 Jn. 1:1-3; Col. 1:15-17. ^b 1:5 Sal. 2:7. ^c 1:5 2Sa. 7:14; 1Cr. 17:13. ^d 1:6 Sal. 97:7.

ex tzunxix nchi ajqelin wen tu'n
kyajb'inxix te,
tze'nku q'aq' nimxix n-ajb'in
kyexjal.^e

⁸Me mikyxi yoline Diosjo tuk'a Tk'wal,
qala' chitzin kyjalu'n toj Tu'jil Tyol Dios:

Ay Dios, a tAjaw Tkyaqil, atzin
Tkawb'ila nimxix toklin te jun
majx, ex tz'aqlexix wen.

⁹O tz'ok tk'u'jlinjiy a tb'anil,
ex o tz'el tiky'injiy a nya toj tumil.
Tu'ntzi'n ikyjo, o tz'ok q'o'n te Kawil
tu'n qMan Dios, a tDiosa,
ex nimxixtl ntzalaj ti'ja tze'nku kye
angel, aye' ite' tuk'iy.^f

¹⁰Ex ikyxjo yolin Tyol Dios til'jjo
Tk'wal kyjalu'n:

Ay, tAjaw Tkyaqil, te tnejil o kub'
tb'inchi'n jni' tx'otx' ex tkyaqil
kya'j.

¹¹⁻¹²Me atzin tx'otx' exqetzi'n kya'j, ok
kchi b'ajil, ex kchi xel xoyit, ex
kchi ttx'aqinixil tze'nku jun
xb'alín.

Qalatzi'n te, ok ktenb'il te, te jun
majx.

Nti' tx'ixpib'l tey.^g

¹³Ex b'ajxe tq'maye qMan Dios te jun
angel kyjalu'n:

Qekuy nk'atza tu'n tkawi'n junx
wuk'iy, tzmaxi aj kykanb'it
tajq'oja wu'n.^h

¹⁴Qalaqetzi'n kye angel, xewb'ajqe; ex
nchi ajb'in te tsan Dios, ex sma'nqe tu'n
Dios tu'n kymojitjo xjal, aye' kchi kletil
tu'n.

**Jun xob'tzb'il tu'n mi kyij
qi'jlin Tb'anil Tqanil kolb'il**

2 ¹Tu'n tel qniky' ti'j ja'lin, qa a
Tk'wal Dios nimxixtl toklin kywutz
angel, il ti'j tu'n tok tilil qu'n, tu'n tkub'
qnimin Tyol, a Tb'anil Tqanil, a o qb'i,
tu'n mi qo el txalpaj toj qnimb'il. ²Atzin
tkawb'il Moisés toj Tu'jil Tyol Dios, tzaj
tq'o'n Dios kye xjal, noq kyu'n angel.
Tzaj jun kawb'il kuj wen kyib'ajxjal, qa
mataq tz'el kyijli'n yol lu'n. ³Atzin Tyol

Tk'wal Dios, a Tb'anil Tqanil kolb'il,
nimxixtl toklin tze'nku a tzaj kyq'o'n
angel. Tunpetzi'n, nlayxla qo klet tjaq'
tkawb'il Dios kujxix, qa ma tz'el qi'jlin
Tyoljo Tk'wal. Qu'n tu'n akuxix te qAjaw
q'ma'n te' kolb'il lo, ex ma tzul kanin
tqanil qxol kyu'n tnejil nimil, aye' i
lonte, ex i yolin tuk'a. ⁴Majxe qMan
Dios yek'inte qa twutzxixjo yol lu'n, noq
tu'n nim techil ex nim yek'b'il tipin,
ex tu'n tkyaqiljo nb'ant kyu'n nimil, a
q'o'ntz tze'nku jun oyaj tu'n Xewb'aj
Xjan, ex tze'nku tajb'il tuk'a junjun.

Ok Jesús te xjal tze'nku qe

⁵Nqo yolin til'jjo saq tch'iysb'in Dios,
a tzul kanin. ¿Me alkye kkawilte saq
tch'iysb'in anetzi'n? Nya angel, qala' ax
xjal, ⁶qu'n toj Tu'jil Tyol Dios ntq'ma'n:

Noq xjalq'o'y, ex atzin te Dios
nimxix toklin.

¿Tiqu'ntz nqo tzaj tna'n, ex tiqu'n
nb'isin qi'ja?

⁷⁻⁸Tnejil, tzaj tq'o'n kye xjal jun
tqoptz'ajiyil tipin, ex jun kyoklin
tib'aj tkyaqil twutz tx'otx'.

Tkyaqiljo lo tzaj tq'o'n tu'n tkawit
kyu'n xjal.

Ex nti'taq jun ti' o kyij naj toj
kykawb'il.

Me atzin ja'lin, noq te kab'e q'ij, o
tzaj tq'o'n kyoklin,

me nyale' tze'n kye angel, chi Tu'jil
Tyol Diosjo.ⁱ

Tu'npetzintzjo, nti' o qli, tu'n tnimitjo
lu'n. ⁹Me qo ximin ti'j Jesús: Kab'e
q'ij, ok tq'o'n Dios toklin nyala tze'n
kye angel, qala' ikyjo tze'nku xjal, qu'n
iltaq ti'j tu'n tkyim, ex jun angel nlay
b'ant tu'n tkyim. Noq tu'n tq'aq'b'il
tk'u'j qMan Dios, kyime Tk'wal, tu'n
tpaj tkyaqil xjal. Tu'ntzin ikyjo, nimxix
toklin ja'lin, ex nim tqoptz'ajiyil tipin
Dios, noq tu'n tkyimlin twutz cruz.

¹⁰Taj Dios tu'n tkolin kyij xjal,
tu'n tok jun kyoklin tze'nku te tnejil,
tu'n tyek'in tqoptz'ajiyil tipin toj
kychwinqil, ex tu'n kykawi'n juntl majl

^e1:7 Sal. 104:4. ^f1:9 Sal. 45:6-7. ^g1:11-12 Sal. 102:25-27. ^h1:13 Sal. 110:1. ⁱ2:7-8 Sal. 8:4-6.

tib'aj tkyaqiljo, a kub' tch'iysin Dios. Tu'npetzintzjo, iltaq ti'j tu'n ttzaj tsuma'n qMan Dios Jesús, a Tk'wal, tu'n tkyim te Kolil kyil'xjal, ex tu'n tjapin b'aj tkyaqil tajb'il qMan, tu'n tok tz'aqle te jun majx.¹¹ Noq tu'n tkyimlin Jesús, a Tk'wal Dios, ma qo el tpa'n tu'n qok saqxix, ex ma qo ok k'walb'aj te Dios. Tu'ntzintzjo ja'llin, noq tu'n qnimb'il ti'j, junx qtata tuk'a Jesús. Ex atzi'n ja'llin, nti' ntx'ixwe Jesús tu'n tok tq'o'n qb'i te titz'in, qu'n junch'in qtata tuk'a.

¹²Ex ikyx tq'ma Tk'wal Dios te tMan toj Tu'jil Tyol:

Kxel nq'ma'n we' tb'iy kye witz'i'n,
aye' nimil,
ex kxel nb'itzi'n b'itz kyxol toj tjay,
ja n-oke kychmo'n kyib'.^l

¹³Ex juntl tumil chi Tk'wal Diosjo kyjalu'n: Kqeb'il nk'u'ja ti'ja.^k

Ex juntl majl tq'ma: Ex loqi'n lo, junx kyuk'a tk'wala, aye' o chi tzaj tq'o'n we'y.^l

¹⁴Xjalqo junxch'in qchib'jil ex junch'in qchky'el, qu'n xjalqo qkyaqilx. Ikytintzjo, iltaq ti'j tu'n tok Jesús te xjal tze'nku qe tuk'a tchib'jil ex tuk'a tchky'el, qu'n noq tu'n ikyyjo, b'antjo tkyimlin te chojb'il qil. Ex noq tu'n tkyimlin Jesús, ex tej tjaw anq'in juntl majl, kub' ti'j tajaw kyimin, a axjo tajaw il. ¹⁵Noq tu'n tkyimlin Jesús, o chi tzaqpaj tkyaqil xjal, aye' najleqe tzalu'n twutz tx'otx' tuk'a nim xob'ajil te kyimin.

¹⁶Mi s-ul Jesús tze'nku jun angel tu'n kyklet angel, qala' ma tzul tze'nku jun xjal aj Judiy, a tzajnin tyajil ti'j Abraham, tu'n kyklet kykyaqil xjal tu'n.

¹⁷Tu'ntzin qklet, iltaq ti'j tu'n tok Jesús tze'nkuxixjo qe, awo xjalqo. O'kx jun tumiljo, tu'n tten tq'aq'b'il tk'u'j quk'a, ex tu'n tok q'o'n toklin te tnejilixix pale, tu'n tyolin kyil'j xjal twutz qMan Dios; ex tu'n tchjet qil tu'n tchky'el el chitj twutz cruz, noq tu'n qklet awo, a o qo nimin ti'j. ¹⁸Iky'x tkyaqil yajb'il ex nimku ti' tu'n, tu'ntaq tkub' tz'aq toj il, me mix

kub'e ti'j. Tu'ntzintzjo, nq'aq'in tk'u'j qi'j, ex ntzaj tq'o'n jun o'n'b'il qe, tu'n mina qo kub' tz'aq toj il.

Jesús nimxixtl toklin tze'n te Moisés

3 ¹Atzin ja'llin, ayi'y werman, saqxix ta'ye kyanmi'n twutz Dios, ex o chi txokli'y tu'n qMan Dios, tu'n kyoka te Ttanim ex te tja. Chi ximintzintza ti'j Crist, a Jesús, a sma'n tu'n Dios te onilqe, ex tok te tnejilixix pale te qe twutz Dios. ²Atzin te Jesús jikyinxix twutz Dios tojjo toklin tzalu'n twutz tx'otx', ikytzi'n tze'n te Moisés ok jikyin tojjo toklin toj tja Dios ojtxe.^m

³Me atzin te Jesús nimxixtl toklin tze'nku te Moisés, ikyxjo tze'nku jun b'inchil ja nimxixtl toklin tze'nku te ja. ⁴Qu'n tkyaqil ja, at jun b'inchilte, me ate qMan Dios b'inchilte tkyaqil tch'i'tysb'in, noq tu'n Tk'wal. ⁵Atzin te Moisés ok jikyin toj tja Dios, me noq tze'nku jun aq'nil, ex tu'n tyolin ti'jjo a ktzajil tq'ma'n Dios te. ⁶Qalatzi'n te Crist, nya jun aq'nil, qala' K'walb'aj, ex jikyinxixjo tkawb'il qib'aj, a awo, tja Diosqo, qa ma japin qu'n, ex qa ma qe qk'u'j te jun majx ti'jjo a nqo ayo'n ti'j toj kya'j, ex nqo yolin ti'j tzalu'n twutz tx'otx'.

Jun ajlab'l o tzaj tq'o'n qMan Dios qe, noq tu'n qnimb'il

⁷Tu'ntzi'n ikyyjo, chitzin Xewb'aj Xjan toj Tu'jil Tyol Dios kyjalu'n:

Qatzin ma kub' kyb'i'n ja'llin, a ntq'man Tyol Dios,

⁸mi kub' kykujsin kyanmi'n tu'n kynimi'n,
tze'nqeku' kyxe'chila ojtxe,
aye' el kyil'jlin tajb'il Dios toj tzqij tx'otx'.

⁹Ayeqetzi'n kyxe'chila ojtxe, aye' el kyil'jlin wajb'ila,
¿Ma mitzin skylji'y jni' yek'b'il wipi'n toj ka'wnaq ab'q'e?

¹⁰Tu'ntzin ikyyjo, o tzaj nq'oja kyil'j, chi Diosjo.

Ex kukx ntxalpapjo kyanmin,

^j 2:12 Sal. 22:22. ^k 2:13 Is. 8:17. ^l 2:13 Is. 8:18. ^m 3:2 Num. 12:7.

ex kukx nchi txalpajjo toj
kychwinqil,
ex nti'x nchi ximin ti'l'jjo wajb'ila.

¹¹ Tu'npetzi'n, chi Diosjo, tzaj nq'oja
kyi'lj,
ex xi nq'ma'n kye, tu'n mina chi okx
tojjo Canaán,
a tx'otx' te ajlab'l, a b'antnin
wu'n, tu'n kyajlan wuk'iy.ⁿ

¹² Werman, tu'npetzi'n tkyaqiljo
lo, kyajsintz ti'lj kyanmi'n, tu'n mina
chi txalpajiy toj kynimb'ila ti'lj qMan
Dios. ¹³ Qala', kyq'onx kynab'la kyxolxa
tkyaqil q'ij, tze'nku at amb'il; tu'ntzin
mi chi kub' sb'u'ni'y tu'n il, ex tu'n mina
txi kykujsin kyanmi'n ti'l'jjo tajb'il qMan
Dios.

¹⁴ Qa qaj tu'n qten junx tuk'a Crist toj
kya'j, il ti'lj tu'n qten wa'lxix toj tkyaqil,
tu'n qb'et wen toj qchwinqil, ex tu'n
tqexix qk'u'j, tze'nkuxjo tej xqo nimin te
tnejil.

¹⁵ Tu'n ikyjo, chitzin Tyol Diosjo
kyalu'n:

Qatzin ma kub' kyb'i'n ja'lin, a
ntq'ma'n Tyol Dios,
mi kub' kykujsin kyanmi'n tu'n
kynimi'n tze'nqeku kyxe'chila
ojtxe,
aye' el kyi'ljin tajb'il Dios.^o

¹⁶ Tu'ntzi'n tkyaqiljo ikyjo, at ila'
nxjelb'itza kye'y:

Tnejil, ¿Ankyeqexixjo xi kykujsin
kyanmin, a otaqxi kyb'i Tyol Dios?
¿Nyapele aye' i etz ti'n Moisés toj tx'otx'
Egipto? ¹⁷ Tkab', ¿Anqil'j tzaje tq'oj Dios
toj ka'wnaq ab'q'e? ¿Nyapela kyi'l'jjo i
b'inchin il toj tzqij tx'otx'? Ex tu'n ikyjo,
b'e'x i kyim. ¹⁸ Toxin, ¿Anqil'j tzaje tq'oj
Dios, ex anqil'j kub' tq'ma'n Dios, tu'n mi
chi okxi tojjo tx'otx' te ajlab'l, a otaq txi
tq'ma'n Dios kye? ¿Nyapela aye xjal, mix
kub'e kynimine Tyol Dios?^p

¹⁹ Tu'ntzintzjo, n-el qniky' te, qa mix
i okxi xjal toj tx'otx' te ajlab'l, tu'n mix
kub'e kynimine Tyol Dios.

4 ¹ Tunpetzi'n, qq'onktzin tilil ja'lin,
tu'n atx amb'il, tu'n qokx tojjo jun

ajlab'l, a q'o'nku tu'n Dios. Qxq'uumim
qib', tu'ntzin mix a'l junqe kyij naj ti'l'jjo
ajlab'l. ² Qu'n te qe, o q'umlajtzo yol lu'n
te kolb'il, ikytzi'n tze'nku q'umlajtz kye
xjal ojtxe. Me ayetzi'n xjal, nti'x ajb'ine
yol kye, a q'umj, qu'n noq ok kyb'i'n, ex
mix kub' kynimine. ³ Qalatzin qe, awo o
qo nimin, awo o qo okix tojjo ajlab'l tu'n
qnimb'il, ikyx tze'nku a tx'otx' te ajlab'l
ojtxe, a kyij q'met toj Tu'l'il Tyol Dios
kyalu'n:

Tu'npetzi'n, chi Diosjo, tzaj nq'oja
kyi'lj,
ex xi nq'ma'n kye, tu'n mina chi okx
tojjo tx'otx' te ajlab'l,
a q'o'nl wu'n, tu'n kyajlan
wuk'iy.^q

Ex tq'ma Diosjo ikyjo, qu'n otaq japin
b'aj taq'in ti'lj tkyaqil tch'i'ysb'in, ex
n-ajlan ja'lin. ⁴ Ex toj Tu'l'il Tyol Dios,
tq'ma kyalu'n ti'l'jjo twuqin q'ij: Ajlan te
Dios toj twuqin q'ij, tej b'antjo tkyaqil
taq'in.^r

⁵ Tu'npetzi'n, nxi nq'ma'n juntl majl
ikyxjo tze'nku kyij tz'ib'it toj Tu'l'il Tyol
Dios kyalu'n:

Mina chi okx tojjo tx'otx' te ajlab'l,
a q'o'nl wu'n,
tu'n kyajlan wuk'iy.^s

⁶ Tu'ntzintzjo ja'lin, ite'x junjuntl
na'mx kyokx tojjo ajlab'l, tze'nqeku xjal
ojtxe. ¿Ex tiq'u'nil? Qu'n tu'n mi nkub'
kynimi'n Tyol Dios, tze'nqeku xjal ojtxe.

⁷ Me nya tu'n ikyjo b'e'xit kyij najjo a
otaq tzaj tq'ma'n Dios ti'l'jjo ajlab'l. Qala'
o tzaj tq'o'n juntl majl amb'il te qe ja'lin,
tu'n qokx tojjo juntl wiq ajlab'l. El qniky'
te lu'n, qu'n otaqxi b'aj nimxix ab'q'e
ikyjo, tej tyolin juntl majl Dios toj Tu'l'il
Tyol Dios, noq tu'n David, a nmaq kawil,
ti'l'jjo juntl ajlab'l. Chi kyalu'n:

Qatzin ma kub' kyb'inji'y tq'ajq'ojil
twi' Dios ja'lin,
mitzin kub' kykujsi'n kyanmintza
tu'n kynimi'nch.^t

⁸ Me mina nyolin David ti'l'jjo jun
tal tx'otx' te ajlab'l, a tzaj tq'o'n Dios
kye aj Israel ojtxe, junx tuk'a Josué, a

ⁿ 3:11 Sal. 95:7-11. ^o 3:15 Sal. 95:7-9. ^p 3:18 Num. 14:1-35. ^q 4:3 Sal. 95:11. ^r 4:4 Gen. 2:2. ^s 4:5 Sal. 95:11. ^t 4:7 Sal. 95:7-8.

kynejinel.⁴ Qu'n noqit ate Josué tzaj q'o'nte ajlab'l te jun majx, mitla saj tq'o'n te Dios amb'il te qe ja'llin tu'n qkanin tojjo juntl wiq ajlab'l, tze'nku kyij ttz'ib'in David.

⁹Tu'ntzin ikyjo, atx juntl wiq ajlab'l tb'anilx te Ttanim Dios ja'llin. ¹⁰Qu'n alkye te' knimil ti'l Dios, k-okix te' tojjo ajlab'l q'o'n tu'n Dios, qu'n nti' nqe tk'u'lj ti'l taq'nb'in tu'n tel wen twutz. Tu'npetzi'n, ma tz'ajlan ti'ljo taq'nb'in, ikyxjo tze'nku te Dios n-ajlan te', qu'n o jayin b'aj taq'in ti'l tkyaqil tch'iy'sb'in.⁵

¹¹Tu'npetzi'n, qq'onktzintz tilil, tu'n qokx tojjo ajlab'l, ex tu'ntzin mina qo ok tze'nku kye aj Israel ojtxe, a mix kub'e kynimin Tyol Dios, ex tu'n ikyjo, mix i okxe tojjo ajlab'l q'o'n tu'n Dios. ¹²Qu'n a te' Tyol Dios itz', ex at tipin ex nimxixtl toklin tze'nku jun machet, a kab'e tste tb'anilx wen, ex juch' twi'." Jun machet ikyjo aku tz'okx toj qxmilil; me metzin te' Tyol Dios, nya noq toj qxmilil, qala' tojxi qnab'l, ex tojxi qanmin. Mix ti'x aku naj tu'n, qu'n b'a'n xpich'in tkyaqil qxim ex tkyaqil qnab'l. ¹³Ex nti'x jun ti' toj tkyaqiljo tch'i'ysb'in qMan Dios nya ojtzi'n tu'n, ex nti'x jun ti', a akut tz'ewit, qu'n tkyaqil q'anča'l te Dios. Ex tkyaqilxjal k-okil toj pa'b'in twutz, ti'lj tkyaqil tb'inchb'in.

O tz'ok Jesús te tnejilxix qpale twutz qMan Dios

¹⁴Me metzin qetz, awo nimil, at jun Onil qil'j toj pa'b'in, a Jesús, a Tk'wal Dios, a tnejilxix qpale, a o tz'okx toj kyal'j junx tuk'a Dios. Tu'ntzi'n, il ti'lj tu'n qten wa'l'ixix wen toj qnimb'il. ¹⁵Ex atzin tnejilxix qpale at tq'aq'b'il tk'u'lj qil'j, qu'n ojtzi'n tu'n tkyaqiljo n-iky'x qil'j, qu'n ok te xjal tze'nku qe. Tu'ntzi'n, iky'x tkyaqil tu'n, tze'nku qe, ex ok yekin tu'n tajaw il tu'n tkub'taq tz'aq toj il, me mix kub'e ti'lj.

¹⁶Tu'npetzi'n tkyaqiljo lu'n, qo laq'ex tuk'a tkyaqil qanmin toj qna'lj Dios twutz tkawb'il at toj kyal'j; ja' knetile

tq'aq'b'il tk'u'lj qil'j, ex jun t-xtalb'il te onb'ilqe toj qchwinqil.

5 ¹Kykyaqil kynejilxix pale sk'o'nqex kyxol ichin, tu'n kyyolin kyil'xjal twutz qMan Dios, ex tu'n kyq'o'n oyaj te Dios, ex tu'n kyb'yo'n alu'mj te chojb'il kyilxjal. ²Ayetz'i'n kynejilxix pale, attaq tq'aq'b'il kyk'u'lj kyuk'a' aye' mix ele kyniky' ti'ljo tb'eyil b'a'n, ex kyuk'a i el txalpj ti'lj kynimb'il, qu'n ojtzi'n taq'kyu'n tkyaqiljo n-iky'x kyil'j, qu'n tu'n xjalqe tze'nku txqantl. ³Ex tu'n xjalqe, iltaq ti'lj, tu'n t-xi kyq'o'n chojb'il tnejil ti'ljo kyilku, exsin tkab', tu'n t-xi kyq'o'n chojb'il ti'lj kyiljo txqantl xjal.⁴

⁴Mix a'l junte aku tz'ok tq'o'n tib' te tnejilxix pale, qala' ikytzi'n, ate Dios k-okil q'o'nte toklin, tze'nku xi tq'o'n Dios toklin Aarón tu'n tok te tnejilxix pale ojtxe.⁵ Exsin ikyxjo te Crist, nya ax ok q'o'nte tib' te tnejilxix qpale, qala' ax qMan Dios ok q'o'nte toklin ikyjo, qu'n ax Dios q'mante toj Tu'jil Tyol Dios kyjalu'n:

Ma tz'oka te Nk'wala ja'llin.

Ex ayi'n ma chin ok te Ttatiy.^z

⁶Ex ikyxjo ntq'ma'n toj juntl tumil: A te pale te jun majx, ikyxjo tze'n te Melquisedec.^a

⁷Tej attaq Crist tzalu'n twutz tx'otx', jaw tq'ajq'o'jil twi' toj tna'lj Dios, ex atku maj etz ta'l twutz, tu'n tq'aq'b'il tk'u'lj. Kub'sin twutz, ex b'ijte tu'n Dios,^b qu'n ate Dios at tipin ti'lj tkyaqilx, expe akutaq klet Jesús tu'n toj kyimin. ⁸Exsin tu'npaj k'walb'aj te Crist te qMan Dios, me iltaq ti'lj tu'n tiky'x tu'n, tze'nku n-iky'x qu'n, noq tu'n tb'ant tnmittjo Tyol tMan.

⁹Me atzaj tej tjapin b'aj tkyaqiljo lu'n tu'n, b'e'x ok te Kolil te jun majx kyil'j kykyaqiljo aye' kchi k'wel niminte. ¹⁰Ex ate Dios ok q'o'nte te tnejilxix qpale, ikyxjo tze'nku te Melquisedec.

Juntl xob'tzb'il tu'n mi kyij q'iljin qnimb'il

¹¹Ayi'y werman, ti'l'itzi'n lu'n, nimxixtl tetz tu'n qyolin ti'lj, ex nim ch'in t-xilin,

⁴ 4:8 Deu. 31:7; Jos. 22:4. ⁵ 4:10 Gen. 2:2. ^w 4:12 Is. 49:2; Ef. 6:17. ^x 5:3 Lv. 9:7. ^y 5:4 Ex. 28:1.

^z 5:5 Sal. 2:7. ^a 5:6 Sal. 110:4. ^b 5:7 Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46.

tu'n t-xi qchiky'b'i'n kye'y, qu'n kuj ch'in tu'n tel kyniky'a te. ¹²Ayetzinkyetza, ayi'y ojtxe nimilq'i'y, opetla chi ok kye' te xnaq'tzil ja'lin; qala' ayepel kye' tu'n kyxi xnaq'tzit juntl maj til'jjo tnejil xnaq'tzb'il, a kyb'i'y ojtxe. Qalatzin, ma chi oka tze'n jun tal ne'x, a o'kx tajjo tu'n tmi'xin, ex nti' tumil toj twutz, tu'n tb'ant twa'n. ¹³Ex ayetzinji'y tze'nku ne'x, me toj kynimb'ila, qu'n mi nb'ant kyximi'n tze'nku jun tij xjal, a n-el tniky' te alkye wen ex alkye nya wen.^c ¹⁴Qu'n atzin xnaq'tzb'il nim t-xilin, ikyjo tze'nku wab'j, a n-ajb'in kye xjal, a ma chi tijin, ex te kye', at tumil toj kywutz, qu'n n-el kyniky' te alkye wen ex alkye nya wen.

6 ¹Atzin ja'lin, qq'onktzin tilil tu'ntzin tel qniky' til'j tkyaqiljo Tyol Dios, ex tu'n qch'i'y toj qnimb'il tze'nqeku' tij xjal. Qala' mi qo kyij ten tojxjo tnejil xnaq'tzb'il til'j Crist, a sk'o'nixix tu'n Dios. Ex mi qo ximin til'j, qa o'kx tu'n qb'anteku' tu'n tnejil xnaq'tzb'il kyjalu'n: Tze'nku tu'n tajtz til'j qanmin tu'n tqe qk'u'j til'j Dios ex nya til'j qb'inchb'in, a nxi q'inqe toj kyimin te jun majx; ex til'jjo qnimb'il til'j qMan Dios; ²ex kyil'jjo xnaq'tzb'il til'j jawsb'il a'; ex til'jjo xnaq'tzb'il tu'n tten Xewb'aj Xjan toj qanmin; ex til'jjo tu'n kyjaw anq'in kyimnin juntl majl; ex til'jjo tu'n kyok tkyaqilxjal toj pa'b'in twutz Dios.

³Tunpetzi'n tkyaqiljo lu'n, qq'onktzintz tilil tu'n tkub' qnimi'n tkyaqiljo o tq'ma Dios qe, ex nya noq o'kxjo til'j tnejil xnaq'tzb'il. Tu'n ikyjo, waja tu'n t-xi nchiky'b'i'n ti'xixjo t-xilin xnaq'tzb'il, qa aku tz'el kyniky'a te:

⁴Qq'onktzintz tilil, tu'n mina tz'el qil'jlin qnimb'il, a ma tzaj tq'o'n Dios qe. Qu'n qa ite' junjun xi nimin ojtxe, ex qa tzaj kytzyu'n toyaj qMan Dios, ex qa ma kynal Xewb'aj Xjan toj kyanmin, ⁵ex qa ma tz'el kyniky' til'jjo Tb'anil Tqanil Dios, ex qa ma chi ok q'o'n tu'n kyb'inchin nim techil tipin Dios; ⁶qatzin ite' junjun xjal ikyjo, exsin qa ma tz'el

kyi'jlin kynimb'iltz, nlayxpetzin tz'ajtz kye' til'j kyanmin juntl majl, qu'n tuk'a kyb'inchb'in ikyjo, nyakuj njaw kyq'o'n Jesús juntl majl twutz cruz tu'n tkyim tze'nku jun xjal nti' toklin te najsb'il il. Ex noq tu'n ikyjo, aku chi xmayin xjal til'jjo tkyimlin Jesús.

⁷Tkyaqil xjal tzaj tky'iwb'il Dios kyib'aj tze'nku tx'otx', aj ttzaj jb'al tib'aj. Qa ma tzaj tb'anilx tawaljo tx'otx', atzin tky'iwb'il Diostz tib'aj, ex nim n-ajb'in kye xjal, a nchi aq'nin til'j. ⁸Metzi'n, qa noq tx'i'x ex k'ul ntzaj toj, nti'x tajb'in, ex ktzajil tq'oj Dios til'j,^d ex ok k'wel naj tu'n qa'q'. Ikyqetzin xjaljo, qa mi s-ajtz til'j kyanmin.

Jun q'uqb'il qk'u'j, a tzajnin tu'n Dios, tu'n qwe'xix toj qnimb'il

⁹Atzin ja'lin werman, nq'aq'in nk'u'ja kyil'ja, i'chaqx qo yolin til'jjo tx'otx' nya wen, me q'uqle nk'u'ja kyil'ja, qa ayeji'y tze'nku tx'otx' ky'iwlil tu'n Dios. Tu'n ikyjo q'uqle nk'u'ja kyil'ja, ayi'y ma chi kleta te jun majx tu'n qMan Dios.

¹⁰Qu'n ate Dios tz'aqlexix, ex nlay tz'el najx toj tk'u'j til'j tkyaqiljo wen ma b'ant kyu'n, ex kukx nb'antjo kyu'n, ex tkyaqil tq'aq'b'il kyk'u'ja, tu'n ma chi oni'n kyil'jjo txqantl nimil. ¹¹Me qajatl'a'y tu'n kukx kyb'inchinji'y lu'n, nya noq o'kx ja'lin, qala' toj tkyaqil kychwinqila, tu'ntzin tjapin b'aj tkyaqiljo wen nkyb'inchin, ex tu'n ikyjo ok ktzajil kytzyu'n, a nchi ayo'n til'j toj kya'j. ¹²Nya qaja tu'n kyoka ky'aj toj kynimb'ila, qala' tu'n kyb'inchin ikyxjo tze'nqeku nimil, a o chi kyim; ayej i ajb'in te yek'ilte qe, qa kukx tu'n qwe' tojjo qnimb'il, tzmaksi aj qten tuk'a qAjaw. Qatzin ma b'antjo lu'ntz qu'n, oktzin ktzajil qk'mo'n tkyaqiljo a at qoklin til'j tzalu'n twutz tx'otx' ex toj kya'j te jun majx, a o tzaj tq'ma'n Dios, ex a o tzaj kyk'mo'n ayej i kub' niminte ojtxe.

¹³Tu'n ikyjo, qq'uqb'inktzin qk'u'jtz til'jjo saj tq'ma'n Dios qe, ikyxjo tze'nku

^c5:13 1Co. 3:2. ^d6:8 Gen. 3:17-18.

te Abraham ojtxe. Qu'n kyka'yinktzintza tze'nku te Abraham, tej ttzaj tq'ma'n Dios, qa iltaq til'j tu'n ttzaj q'o'n toklin kyxol tkyaqil xjal. Nti'xtaq juntl ti' nimxixtl toklin tze'nku te Dios, tu'ntzi'n ax kujsinte qa twutzxixtaqjo Tyol. Tu'n ikyjo, xi tq'ma'n te Abraham tuk'axix tkyaqil tipin, ¹⁴ex chi' kyjalu'n:

Twutzxix kxel nq'ma'n tey, qa il ti'j tu'n tkub' nky'iwli'n,

ex k-elil anq'in nimxix tyajila ti'ja.^e

¹⁵Tu'n ikyjo, kub' tayo'n Abraham tuk'a tq'uqb'il tk'u'j, tu'n ttzaj q'o'n a tzaj tq'ma'n Dios te.

¹⁶Tze'nkutzin' n kye xjal tzalu'n twutz tx'otx', qa kyaj tu'n kyq'man ti'j jun ti', qa twutzx mo minaj, il ti'j tu'n kykujsinte kyyol ti'j tb'i jun a'la, a nimxixtl toklin tze'nku kye. Ex noq tu'n kyyol ikyjo, b'e'x nkub' kyk'u'j. ¹⁷Ex ikyxjo, taj Dios tu'n tyek'in qa twutzxix ti'jjo qoklin, a ma tzaj tq'ma'n tu'n ttzaj tq'o'n qe, awo nimilqo. Tu'n ikyjo, tuk'axix tkyaqil tipin, kub' tq'ma'n Dios ti'jjo a at qoklin ti'j toj kya'j te jun majx, ex nlay jaw meltz'ajl ti'jjo kyij tyolin. ¹⁸Twutzxix ma tzaj tq'uqb'in qMan Dios qk'u'j a awo nimil, a nqo klet tu'n. ¿Tze'n tten b'i'n qu'n qa twutzxjo ikyjo? At kab'e tumil: Tnejil, kub' tkujsin Dios Tyol te qe; ex tkab', noq ti'jjo Tyol tuk'axix tkyaqil tipin tzaj tq'o'n qe, ex nlay b'ant tu'n qkub' tsb'u'n Dios, qu'n nlay jaw ttx'ixpi'n Tyol. Tu'n ikyjo, q'uqlekxix qk'u'j ti'jjo a at qoklin ti'j, ex tu'n ikyjo, nimxix qk'u'j ti'j, tu'n qwe' toj qnimb'il tzalu'n twutz tx'otx'.

¹⁹Atzin q'uqb'il qk'u'jjo lo, a nqo kub' tq'o'n jikyinxix toj qchwinqil tze'nku jun kxb'il alxix wen, a n-ajb'in te jun bark, tu'n mina txalpaj toj a'. Ex atzin qq'uqb'il qk'u'j tzajnin ti'jjo qnimb'il, ex atzin ntzaj q'o'nte qokli'n tu'n qokx ti'jxi xb'alín te pa'b'l, tzama ja' ta'ye Dios toj kya'j. Me atzin ojtxe, nti'taq tumil tu'n qokx antza.^f ²⁰Me atzin ja'lin, at qokix tk'atz, noq tu'n tkyimlin Jesús, qu'n ate tnejilxix o tz'okx jqolte qb'e. Tu'n ikyjo,

o tz'ok te tnejilxix qpale te jun majx, ikyxjo tze'nku te Melquisedec.^g

O tz'ok Jesús te tnejilxix qpale te jun majx

7 ¹¿Ex altzin kye' Melquisedec? Atzin nmaq kawil te Salem ex tnejilxix tpale qMan Dios, a Dios nimxix toklin. Tej tmeltz'aj Abraham jyol q'oj, ex otaq chi kub'jo aj kawil tu'n, etz Melquisedec k'lulte toj b'e, ex kub' tq'o'n jun ky'iwb'il tib'aj. ²Ex atzin te Abraham xi tq'o'n te Melquisedec tlajajin tkaneb' ti'jjo otaq tkaneb'e toj jyoj q'oj.^h Atzin n-ele b'ib'aj Melquisedec: Tz'aqlexix toj Kawb'il. Ex atzin toklin Melquisedec, nmaq kawil te Salem. Atzin te Salem: Nuk'b'il n-ele toj kyyol.

³Ex mix a'l b'ilte alkye ttata ex alkye tnana, ex alkye tyajil, ex ti'jjo tiz'tjlin ex ti'jjo tkyimlin. Tu'ntzin ikyjo, nyakuj tze'nku Jesús, a Tk'wal Dios, qu'n mix ja' saje xkyeye, ex mib'in b'aj, ex tok te tnejilxix pale te jun majx.

⁴Atzin ja'lin, kyka'yinktzintza jni'tzin toklin Melquisedec kywutzjo txqantl pale, aye' tzajninqe ti'j Leví. Qu'n tu'n Abraham, a ojtxe qxe'chil, ex nim toklin, xi tq'o'n te Melquisedec a tlajajin tkaneb' ti'jjo otaq tkaneb'e toj jyoj q'oj kyuk'a aye kawil. ⁵Tzalu'n twutz tx'otx', ayetzin pale tzajninqe ti'j Leví, ataq kyoklin tu'n kypeyin tlajajin kykaneb' kyib'ajxi kyxjalil, ayexjo tzajninqe ti'j Abraham, ikyx tze'nku kyij tq'ma'n toj ojtxe kawb'il.ⁱ ⁶Me qalatzin te Melquisedec, nya tzajnin ti'j Leví. Atzin te Abraham, nimtaq te' toklin, qu'n tu'n otaq yolin qMan Dios tuk'a, ex otaq tzaj tq'o'n Dios nim tky'iwb'il tib'aj. Me atzin te Melquisedec, nimxixtl te toklin tib'aj Abraham, qu'n atzin Melquisedec el tpeyin ajo tlajajin tkaneb' Abraham toj jyoj q'oj. Ex ikytzin kub'e tq'o'n Melquisedecjo tky'iwb'il tib'aj Abraham. ⁷Ex b'i'n qu'n, qa alkye jun nkub' q'o'nte ky'iwb'il kyib'ajjo xjal, nimxixtl te' toklin kyib'ajjo txqantl

^e6:14 Gen. 22:16-17. ^f6:19 Lv. 16:2. ^g6:20 Sal. 110:4. ^h7:2 Gen. 14:17-20. ⁱ7:5 Num. 18:21.

xjal, aye nchi kub' tky'iwlin. Tu'n ikyjo, ate Melquisedec nimxixtl toklin tib'aj Abraham.

⁸Ex majqexjo pale ja'lin kyxol Judiy, aye' nchi peyin tlajajin kykaneb' kyxjalil, noq xjalxiqe. Ex tu'n xjalxiqe, te kyiminqe. Me metzi'n te Melquisedec, mina; qala' nyakuj itz' te' te jun majx, ikyxjo tze'nku' ntq'ma'n Tu'jil Tyol Dios. Tu'n ikyjo, nimxixtl toklin Melquisedec kyib'aj pale tzajninqe ti'j Leví. ⁹Tej tchojin Abraham tlajajin tkaneb' te Melquisedec, nyakutlaj o chi choji'n kykyaqil aye tzajninqe ti'j, exqetzi'n pale, aye' tzajninqe ti'j Leví, a xkachmanb'aj te Abraham. ¹⁰Qu'n kykyaqilx na'mxtaq kyel itz'je, ex ite'kxtaq ti'j t-xmilil Abraham tej tchjetjo tkaneb'. Ex tu'n ikyjo, nimxixtl toklin Melquisedec kyib'aj pale, aye' tzajninqe ti'j Leví.

¹¹¿Me ti'tzin tajb'in lu'n ikyjo te qe? Aye xjal aj Israel tzaj kytzyu'n ojtxe kawb'il noq kyu'n pale, aye' tzajninqe ti'j Leví, a t-xe'chil Aarón. Me atzin ojtxe kawb'il nlay chi ok xjal tz'aqle tu'n. Qu'n noqit ikyjo, minatla xtt'ixpe Dios ojtxe kawb'il, ex minatla saj tchq'o'n juntl pale, a Jesús, tu'n tok te pale te jun majx, nya tze'nqeku aye tzajninqe ti'j Aarón, qala' tze'nku te Melquisedec. ¹²Qu'n qa ma tx'ixpitjo kyoklin kykyaqil pale, iltzin ti'jtz tu'n ttx'ixpit kawb'il, qu'n noq tu'n ojtxe kawb'il at kyoklin xjal tu'n kyok te pale. ¹³Me ante Jesús, a qAjaw, ex a nyolajtz toj Tyol Dios, nya tzajnin te' ti'j Leví, qala' ti'j juntl ch'uq xjal, a tzajnin ti'j Israel, a ja' nti'taq jun tu'n tok te pale. ¹⁴Qu'n b'i'nix tetz qa a Jesús tzajnin te' ti'j Judá ex nya ti'j Leví. Me nti' te Moisés tq'ma toj ojtxe kawb'il qa tu'ntaq tul jun pale kyxoljo xjal, aye' tzajninqe ti'j Judá, qala' noq ti'j Leví.

¹⁵Q'anchar'lxix ta', qa a Jesús tnejilxix pale ikyjo tze'nku' te Melquisedec, ¹⁶ex at toklin te pale nya tu'n ojtxe kawb'il, a ja' n-u'jite qa o'kqexjo tzajninqe ti'j Leví at kyoklin tu'n kyok te pale. Qala' at toklin Jesús te pale noq tu'n tchwinqil te

jun majx. ¹⁷Qu'n tu'n ikyjo, tq'ma Dios ti'j, toj Tu'jil Tyol. Chi kyjalu'n: A te pale te jun majx, ikyxjo tze'n te Melquisedec.^j

¹⁸Tu'ntzi'n ikyjo, a tkawb'il Moisés ojtxe b'e'x kyij naj, qu'n nti' tajb'in, ¹⁹qu'n nti' tumil tu'n ttzqet-xix kyanmin xjal tu'n. Me metzi'n ja'lin, tzaj tq'o'n jun tq'ub'il qk'u'j tb'anilxix wen, tu'n qpon laq'e tk'atz qMan Dios: ²⁰⁻²¹Ok tq'o'n Dios qAjaw Jesús te jun pale, ex xi tq'ma'n qa twutzix te jun majx. Me tojjo yol lu'n, mix q'olb'ine ti'j tb'i kya'j mo ti'j tb'i tx'otx' tu'n tkub' tk'lu'n qa twutzix Tyol, qala' tuk'a tkyaqil tipin kub' tkujsin Tyol qa twutzix. Me metzi'n kyuk'a txqantl pale, aye' tzajninqe ti'j Leví, mix yolin Dios ikyjo. Tu'n'petzintzjo ntq'ma'n toj Tu'jil Tyol Dios kyjalu'n:

Kub' tkujsin Dios Tyol, ex tq'ma ti'j qAjaw tuk'a tkyaqil tipin, ex nlay ja meltz'ajl juntl majl. Chi' kyjalu'n:

A te pale te jun majx.^k

²²Qu'n atxix ojtxe, b'antnin ti'j tu'n Dios tu'n kykyijxjal toj wen tuk'a, noq kyu'n pale, aye' tzajninqe ti'j Leví. Me tkyaqiljo lo mix ele wen. Ex atzin ja'lin, tu'n Jesús at juntl tb'anil tumil nimxixtl toklin tze'nku' ojtxe. ²³¿Me ti'taqtzin tky'i tojjo ojtxe tumil? Qu'n ayetzin txqantl pale, ila'taq kyb'aj, qu'n tu'n te kyiminqetaq. Ex tu'n ikyjo, nlaytaq chi ten te jun majx. ²⁴Me atzin te Jesús itz' te' te jun majx, ex tu'n ikyjo, at toklin te pale te jun majx. Ex nya il ti'j tu'n tkyij tq'o'n toklin te juntl, qu'n itz' te jun majx. ²⁵Tu'n'petzintzjo, ate Jesús at tipin tu'n kyklet-xjal tu'n te jun majx, aye' kchi tzajil laq'e tk'atz qMan Dios noq tu'n Jesús; qu'n najle te jun majx, ex nkub'sin twutz te Dios kyij.

²⁶Qu'n ate Jesús jun tnejilxix pale nimxix toklin, ex nimxix tajb'in te qe. Qu'n ate Jesús tz'aqlexix wen: Nti' til, ex nti' tky'i, ex nya ikyjo tze'nqeku xjal, aj il. Ex atzin ja'lin tokx toj kya'j, junx tuk'a Ttata, a qMan Dios. ²⁷Ex mikyxi

^j7:17 Sal. 110:4. ^k7:20-21 Sal. 110:4.

Jesúsjo tze'nku txqantl tnejilxix pale ojtxe, aye' iltaq ti'j tu'n tkub' kyb'yo'n alu'mj tnejil te chojbb'il kyilku, ex te chojbb'il kyilxjal.¹ Me metzi'n te Jesús xi tq'o'n tib' te jun majx, tej tkyim te chojbb'il kyil kykyaqil xjal.

²⁸Toj tkawb'il Moisés ojtxe, i ok q'o'n te tnejilxix pale, aye' ichin, a nya tza'agle. Me metzin te Jesús, tza'alexix te' te jun majx. Ex tej otaqxi tzaj tq'o'n Dios kawb'il te Moisés, kub' tkusin Dios Tyol ti'j Tk'wal tuk'a tkyaqil tipin, tu'n tok te juntl wiq tnejilxix pale te jun majx.

Jesús jun Yolil qi'j twutz qMan Dios

8 ¹Toj tkyaqiljo nxi nq'ma'n kyey, atzin nimxixtl toklin kyib'aj txqantl, a kxel q'met kyjalu'n: Tnejil, atzin Jesús, a tnejilxix qpale, at nimxix toklin ex q'uqle toj kya'j toj tman q'ob' qMan Dios kawil tuk'a.^m ²Ex tkab', lu n-aq'nin te qe tuk'a toklin te tnejilxix qpale, ja' najle Dios toj kya'j tojjo twutzxix tja, b'inchin tu'n, ex nya kyu'nxjal.

³Ex tkyaqilxjo tnejilxix pale il ti'j tu'n tq'o'n oyaj te Dios, ex tu'n tq'o'n chojbb'il te il. Ex qu'n tu'n a Jesús tnejilxix qpale, il ti'j tu'n t-xi tq'o'n jun ti' twutz Dios. Me a Jesús, nya tnejilxix qpale tzalu'n twutz tx'otx', qala' tzma toj kya'j. ⁴Qu'n noqit axsa ta'ye tzalu'n, mitla s-ok te tnejilxix pale, qu'n ite'l pale tzalu'n twutz tx'otx' tzajninque ti'j Leví, ex nchi q'o'n oyaj, tze'nku ntq'ma'n tkawb'il Moisés toj Tu'jil Tyol Dios. ⁵Ex ayetzin pale tzalu'n, aye' nchi aq'nin toj tnejil ja te na'b'l Dios, ila' ti' n-ajb'in kye toj kyaq'in. Tkyaqiljo lo ikyjo tze'nku t-xlekemil, ex tze'nku twutzb'iyiljo, a at toj kya'j. Ex b'i'n qu'n qa noq twutzb'iyil, qu'n ka'ntzaj, tej tkub' tb'inchin Moisés tnejil ja te na'b'l Dios; aku Dios xi q'mante te kyjalu'n:

Q'o'nktzin twi'y til'jjo kxel nq'ma'n te'y, tu'n tkub' tb'inchinij nja'y ex tkyaqiljo at toj, ikyixixjo tze'nku xi nyek'i'n te'y twi' wutz,

tu'n tb'ant tze'nkuxixjo tilb'iyil twutzxix nja'y, a at toj kya'j.ⁿ

⁶Me atzin ja'lin, a tnejilxix qpale toj kya'j, Jesús tb'i, nimxixtl te' toklin tib'aj kyaq'in ojtxe pale toj jun taq'in tu'n kykyixjal toj wen tuk'a Dios. Qu'n atzin taq'in Jesús tzajnin ti'jjo yol, a kujsit wen tu'n Dios. Me mix yoline Dios ikyjo kyuk'a txqantl pale, aye tzajninque ti'j Leví.

⁷Noqit i kyixjal toj wen tuk'a Dios te tnejil, tu'n tsaqix kyanmin te jun majx kyu'n ojtxe pale, nyatla il ti'j tu'n tul Jesús tuk'a juntl tumil nimxixtl wen.

⁸¿Me tiqu'n'il il ti'j ul kanin juntl tumil? Qu'n tu'n mix japine kyu'nxjal te tnejil. Tu'n ikyjo, chitzin Tyol Dios kyjalu'n toj Tu'jil Tyol:

Tzul tq'ijil, chi tAjaw Tkyaqil, ex ktzajil nq'o'n jun ak'aj tumil kye xjal aj Israel ex aj Judá.

⁹Me atzin ak'aj tumil mikyxi' tze'nku b'ant ti'j wu'n te tnejil, kyuk'a ojtxe kyxe'chila, tej kyetz nxko'n toj tx'otx' Egipto.

Me mix japine kyu'nxjal tze'nku kyij b'ant ti'j wu'n kyuk'a.

Tu'ntzi'n, o chi kyij ntzaqpi'n, chitzin Diosjo.

¹⁰Qalatzin' tb'ajlinxi' aye q'ij anetzi'n, chi Dios, kb'antil wu'n jun ak'aj tumil kyuk'a tkyaqil xjal, aye' tzajninque ti'j Israel kyjalu'n:

K'wel nkawb'ila toj kynab'l. Ex kyjel ntz'ib'i'n toj kyanmin. Oktzin kchin okilta te kyDios te jun majx. Ex ayetzin kyetz kchi okil te Ntanima.

¹¹Tu'ntzintzjo, kyojjo q'ij anetzi'n, chi Diosjo, nya il ti'j tu'n tten jun xjal xnaq'tzil kye' txqantl, qa il ti'j tu'n tel kyniky' ti'j tAjaw Tkyaqil, qu'n tkyaqil xjal k-elil kyniky' we'y; jni'qe ma tij xjal ex jni'qe tal netz' k'wal.

¹²Ex k'wel nnajsin kyb'inchb'in nya wen, ex nlay tzaj nna'ntla juntl majl kyil.^o

¹7:27 Lv. 9:7. ^m8:1 Sal. 110:1. ⁿ8:5 Ex. 25:40. ^o8:12 Jer. 31:31-34.

¹³Tej tyolin Dios ti'jjo jun ak'aj tumil, antza kyij tyek'ine qa a ojtxe nti'taq tipin tu'n tsaqix kyanmin xjal tu'n, qu'n ch'ixtaq tjapin b'aj te jun majx.

**Ojtxe tumil tu'n kykiyixjal
toj wen tuk'a Dios**

9 ¹Ojtxe, tu'n kykiyixjal toj wen tuk'a Dios, attaq nim kawb'il te k'ulb'il, ex jun ja b'inchin tuk'a xb'alin, te na'b'l Dios tzalu'n twutz tx'otx'. ²Ajo ja lo te kab'e elnin; atzin tnejil: Xjan Najb'il tb'i,^p ja' attaq jun xtanko'l,^q junx tuk'a jun meḡ, a ja' nchi kub'e xjan wab'l'.^r ³Kyxoltzin ja, aye' kab'e elnin kyten, attaq jun xb'alin te pa'b'l'.^s Ti'lxi xb'alin, ataqtzintza ta'ye Najb'il Xjanxix tb'i, ja' xyoline Dios ojtxe. ⁴Ex tojxjo Najb'il Xjanxix attaq juntl meḡ, a b'inchinxix wen tuk'a ta'l q'anpwaq, ja' nkub'e patit storak te Dios;^t ex attaq jun kax, ex ikyxjo b'inchinxix wen tuk'a ta'l q'anpwaq, te yek'b'ilte qa otaq b'ant ti'l, tu'n kykiyixjal toj wen tuk'a Dios.^u ⁵Tojjo kax anetzi'n, attaq jun xar b'inchin tuk'a q'anpwaq, a ja' tku'xetaq jun piḡ maná, a tzaj tq'o'n Dios kyexjal, tej kyb'et toj tzqij tx'otx' ojtxe.^v Ex axsi tku'xetaqjo ttze Aarón, a ḡok twi', a at t-xul,^w junx kyuk'a tz'lan ab'l, ja' tz'ib'ine' lajaj tkawb'il Dios.^x ⁶Ex tib'ajjo kax tkub'taq kab'e kyilb'iyil tze'nku angel, kerubim kyb'i, aye' yek'b'ilte tqoptz'ajiyil Dios.^y Ex tib'ajtaqjo kax liky'intaq kyxiky'jo kerubim; antza xi tq'o'n tnejilxix pale tchky'el alu'mj te najsb'il kyilxjal. Qu'n antza ta'yetaq tipin Dios. Me toj tkyaqiljo lu'n, nya il ti'l tu'n qyolinl tib'aj ja'lin.

⁶Kykyaqiljo lu'n b'inchin toj ja, a xb'alin tten, te na'b'l Dios; ex ayeztzin pale kukx nchi o'kxetaqjo toj tnejil elnin ja, a Xjan Najb'il, te b'inchilte tkyaqil tumil taq'in, tze'nku' kyij tyolin Moisés toj Tu'lil Tyol Dios.^z ⁷Me tojjo tkab' tnej ja, a Najb'il Xjanxix, noq o'kxetaqjo tnejilxix pale n-okxetaq jun maj tojile

junjun ab'q'e. Ex ajtzin tokx, iltaq ti'l nxi ti'n tchky'el alu'mj te najsb'il tilx, ex te' il, a mitaq n-el kyniky'xjal te.^a

⁸Toj tkyaqiljo lu'n, ntzaj tq'o'n Xewb'aj Xjan yek'b'il, qa na'mxetaq tkub' yuch'ljjo a pa'b'l kye' kab'e elnin toj ja te na'b'l Dios. Ex tu'npetzi'n, nti'xix kyoklinxjal tu'n kyokx tojjo Najb'il Xjanxix, a ja' ta'yetaq qMan Dios. ⁹Tkyaqiljo lu'n n-ajb'in te jun yek'b'il te qe ja'lin, qu'n ayej oyaj ex tkyaqil chojb'il, aye' nche'xtaq te Dios, nti'x tajb'in te saqsil kyanmin xjal, aye' nchi k'ulin ikyjo. ¹⁰¿Ex tiqu'nil? Qu'n a ojtxe tumil nyolin noq ti'ljjo wab'l, ex k'wab'l, ex tu'n tel txjetjo jun ti'x ti', ex ila' kawb'il ti'ljjo kyb'inchb'in xjal. Me nti'taq toklin tu'n ttx'ixpit kyanminxjal tu'n. Qala' tkyaqiljo lu'n n-ajb'intaq kyexjal ojtxe, te' na'mtaq tul kanin Jesús tu'n ttx'ixpit tumil, tze'n tu'n kykiyixjal toj wen tuk'a Dios.

**Jun ak'aj tumil tu'n kykiyixjal
toj wen tuk'a Dios**

¹¹Me atzin ja'lin, ma tzul Crist tzalu'n twutz tx'otx'. Ax Jesús tnejilxix qpale ja'lin, ex noq tu'n ikyjo, tzaj tq'o'n jun tumil nimxixtl wen tze'nku ojtxe. Qu'n atzin ja te na'b'l Dios, ja ta'ye Jesús ja'lin, nya tzalu'n twutz tx'otx', qala' toj kya'l. Tu'n ikyjo, a ja anetzi'n at-xix nim toklin, qu'n tu'n tb'inchb'in Dios, ex tz'aqlexixtl wen twutzjo ojtxe ja, a xb'alin tten, te na'b'l Dios, a b'inchin kyu'nxjal. ¹²Qu'n ate Jesús noq jun maj ch'in okx tojjo Najb'il Xjanxix toj kya'l, tu'n t-xi tq'o'n jun chojb'il il twutz Dios. Me atzin chojb'il il nya kychky'el chiv ex wakx, qala' teku tchky'el, te chojb'il qil, ex tu'n tkanb'it kychwinqil kykyaqil xjal te jun majx, aye' kchi nimil ti'l.

¹³Ojtxe, i kyijxjal toj wen tuk'a Dios noq tu'n kychky'el tman wakx ex tman chiv, ex tu'n ttza'liljo tal wakx, a kub' patit tib'ajjo t-altar qMan, tojjo ja te na'b'l Dios. Ex noq tu'n tkub' chititjo

^p9:2 Ex. 26:1-30. ^q9:2 Ex. 25:31-40. ^r9:2 Ex. 25:23-30. ^s9:3 Ex. 26:31-33. ^t9:4 Ex. 30:1-6. ^u9:4 Ex. 25:10-16. ^v9:4 Ex. 16:33. ^w9:4 Num. 17:6-10. ^x9:4 Ex. 25:16; Deu. 10:3-5. ^y9:5 Ex. 25:18-22. ^z9:6 Num. 18:2-6. ^a9:7 Lv. 16:2-34.

chiky', exsin tza'j anetzi'n, i ok tq'o'n Dios tu'n kykyijxjal toj wen tuk'a, ex tu'n tkub' tnajsin kyil.^b ¹⁴ ¿Yajtzila' te Cristtz tchky'el ma nti'tzin te' tipin tu'n tsaqix toj qanmin tu'n? Qu'n noq tu'n attaq Xewb'aj Xjan tuk'a Jesús, xi tq'o'n tib' te chojb'il qil te jun majx twutz qMan. Ex atzin chojb'il anetzi'n tz'aqlexix wen, ex nti' ch'in tky'i. Tu'n ikyjo, atzi'n tchky'el nimxix tipin twutz kychky'el alu'mj tu'n tsaqix qanmin ex qnab'l, ex tu'n tnajsit tkyaqil qb'inchb'in nya wen, a nxi q'inqe toj kyimin, tu'ntzin qajb'in te qMan Dios itz'ix te jun majx.

¹⁵ Tu'npetzi'n tkyaqiljo lo, ate Jesús ok tq'o'n tib' te jun ak'aj tumil, tu'n qmujb'it, ex tu'n qkyij toj wen tuk'a Dios. Tu'n ikyjo, atzin tkyimlin Jesús at tipin tu'n tnajsit qil, ex tu'n tsaqsit qanmin, ex tu'n ttzaj tq'o'n jun etzb'il tb'anilixix wen toj kya'j, a o tzaj tq'o'n Dios te qe, awo o qo txokle tu'n. Me tojjo ojtxe kawb'il, nti' tumil tu'n tjapin b'aj tkyaqiljo lo, a tze'n nb'ant tu'n Jesús ja'l'in.

¹⁶⁻¹⁷ ¿Me tiqu'n iltaq ti'j tu'n tkyim Jesús? Ikyx tze'lpine' lo tze'nku jun tata qxol, a kub' ttz'ib'in jun u'j, ja' ktq'ma'b'ila tze'nchaq k-okile tkyaqiljo a at te kyxol tk'wal, aj tkyim. Me atzi'n u'j, nti' tajb'in qa na'mxtaq tkyim. Qu'n junjun u'j ikyjo, nti' toklin qa itz'taqxjo tata. ¹⁸ Ex ikytzin tten ojtxe. Tu'npetzi'ntzjo, tej tb'antjo tnejil tumil ojtxe tu'n Moisés, iltaq ti'j tu'n tkyim jun alu'mj, ex tu'n tel tchky'el. ¹⁹ Ex tej tq'ma Moisés kye xjal tkyaqil kawb'il toj tnejil tumil, jaw ti'n jun tal tze tuk'a ch'in tsmal rit, a kyaq ka'yin, ex kux tq'o'n toj kychky'el alu'mj junx tuk'a ch'in a', exsin ok tchto'njo chiky' ti'jjo tu'jil kawb'il ex kyij' kykyaqil xjal. ²⁰ Ex xi tq'ma'n:

Atzin chiky' lo, atzin n-ajb'i'n te kujsb'ilte tumil lo,
a o tzaj tq'ma'n Dios, tu'n kykyijxjal toj wen tuk'ach.^c

²¹ Ex majx, ok tchitin Moisésjo chiky' ti'jjo ja te kynab'l' Judiy Dios, a xb'alintten, junx kyuk'a kykyaqiljo laq, a nchi ajb'intaq tojjo ja anetzi'n. ²² Ex tze'nku kyij tz'ib'it toj tkawb'il Moisés, ch'ime tkyaqil iltaq ti'j tu'n tok chtet tuk'a chiky', tu'ntzintla tok q'o'n tz'aqle twutz Dios. Qu'n qa mina s-el chitj kychky'eljo oyaj, aye' nchi kub' b'yettaq, nlaytaq kub' najsit kyilxjal.^d Tu'n ikyjo, iltaq ti'j tu'n tkyim Jesús, ex tu'n tel chitj tchky'el te najsb'ilte qil.

Noq tu'n tkyimlin Jesús at najsb'il te qil

²³ Tu'npetzi'n tkyaqiljo lo, iltaq ti'j tu'n tok chtet chiky' kyij' kykyaqil ti' qa nchi ajb'in tzalu'n twutz tx'otx', noq te k'ulb'ilte qMan Dios. Me ayetzi'n ti' anetzi'n, noq o'kx nchi ajb'in te yek'b'il te' a ite' toj kya'j. Tu'n ikyjo, tu'n kyok q'o'n tz'aqlexix kykyaqil a ite' toj kya'j, iltaq ti'j jun chiky' nimxixtl tipin kywutzjo kychky'el alu'mj. ²⁴⁻²⁵ Ex tu'n ikyjo, nyatza okx Crist tojjo ja te na'b'l Dios, a at tzalu'n twutz tx'otx', a noq te yek'b'il te' ja at toj kya'j; qala' antza okxi tojxixjo ja twutzxix, a at toj kya'j, tu'n t-xi tq'o'n tib' twutz qMan Dios te chojb'il qil te jun majx, ex tu'n tyolin qil'. Tu'n ikyjo, nya il ti'j tu'n tq'on Jesús tib' ila' maj tze'nqeku kynejlilix pale ojtxe, a ila' maj kub' kyb'yo'n alu'mj te oyaj te chojb'il il. Qu'n aye pale anetzi'n iltaq ti'j tu'n kyokx toj Najb'il Xjanix tzalu'n twutz tx'otx' toj junjun ab'q'e, me tuk'a kychky'el alu'mj, te chojb'il il. ²⁶ Qu'n noqit iky te Jesúsjo, ilitla ti'j tu'n tkyim ila' maj atxix te' saj xkye tch'iysb'in Dios twutz tx'otx', tu'n tchjet tkyaqil kyilxjal.

Me atzin ja'l'in, kyojjo q'ij lo, a ch'ix kyjapin b'aj, noq jun maj o txi tq'o'n te Jesús tib' te chojb'ilte qil ex tkyaqil kyil xjal atxix ojtxe ex te jun majx. ²⁷⁻²⁸ Qu'n tu'n tkyaqil texjal b'antnin ti'j tu'n tkyim noq jun maj; ex ikyx te Jesús, iltaq ti'j tu'n tkyim. Me awo xjalqo, aj kkyim, qo okix toj pa'b'in. Me metzin te

^b 9:13 Lv. 16:15-16; Num. 19:9, 17-19. ^c 9:20 Ex. 24:6-8; Zac. 9:11; Mt. 26:28. ^d 9:22 Lv. 17:11.

Jesús, tej tkyim, b'e'x el ti'n qil ex kyiljo xjal,^e a o chi nimin ex kchi nimil ti'j, tu'ntzintla wen qo ele toj pa'b'in. Ex tzul kanin juntl majl te Jesús, me nya tu'n tchjetl qil, qala' tu'n qxi ti'n toj kya'j te jun majx, a awo nqo ayo'n ti'j.

10¹Tu'n tkyaqiljo lo, b'i'n qu'n qa atzi'n ojtxe tumil, a tzajnin te Moisés, nti' tipin tu'n tsaqsit kyanmin xjal tu'n. Qu'n atzi'n ojtxe tumil noq te jun yek'b'il te tkyaqiljo b'a'n qa iltaq ti'j tu'n tul kanin. Ex atzin yek'b'il lo, ikyxjo tze'nku jun t-xlekemil jun ti', qu'n nya twutzixjo jun t-xlekemil, qala' noq jun yek'b'il. Tu'n ikyjo, atzin ojtxe tumil nti'taq nchi okx xjal tz'aqlexix tu'n. Tu'ntzin ikyjo, iltaq ti'j tu'n t-xi oyittaq chojb'il kyil toj junjun ab'q'e.
²Qu'n noqit tu'n ojtxe tumil, aku tz'ok jun xjal tz'aqle toj tanmin te jun majx, nyatla il ti'j tu'n t-xi oyit chojb'il til ila' maj, qu'n matla tna' qa a il, o kub' naj tu'n chojb'il.
³Me qala' nya ikyjo, qu'n ayetzi'n chojb'il nchi ajb'in, nya tu'n tok kyanmin xjal saqxix ky'u'n, qala' noq tu'n ttzaj kyna'njo kyil junjun ab'q'e.
⁴Qu'n noq tu'n kychky'el tman wakx ex tman chiv, nti' toklin tu'n tnajsit il tu'n.

⁵⁻⁶Tu'n ikyjo, tej tul kanin Jesús, a Klolqe, tzalu'n twutz tx'otx', xi tq'ma'n te Ttata kyjalu'n toj Tu'jil Tyol Dios:

Tky'e'y tu'n tkub' b'yo'n alu'mj te chojb'il il.

Ex mi ntzalaja tu'n tkub' patin alu'mj te oyaj twutza.

Tu'n ikyjo, ma tzaj tq'o'n jun nxmilila, tu'n woka te chojb'il il, ikyxixjo tze'nku taja.

⁷Tu'n ikyjo, xi nq'ma'n tey:

Ay, nMan Dios, loqi'n ma chin ul b'inchil te' tajb'ila,

ikyxjo tze'n kyij tz'ib'it wi'ja toj Tu'jil Tyola.^f

⁸Tuk'a jun yol lo, a tzajnin toj Tu'jil Tyol Dios, chitzin Jesús toj tnejil, qa nti' taj qMan Dios, ex nti' ntzalaj kyil'jjo chojb'il ex kyil'jjo tkyaqil wiq oyaj, aye' alu'mj, a nchi kub' patit, tu'n tnajsit

il kyu'n, exla qa iltaq ti'j tu'n tkub' b'inchit, qu'n ikyjo ntq'ma'n toj ojtxe kawb'il. ⁹Ex tkab': Tq'ma Jesús kyjalu'n: Ay, nMan Dios, loqi'n ma chin ul b'inchil te' tajb'ila.

Tu'ntzi'n kab'e tumil tyol Jesús lo, b'i'n qu'n qa aye alu'mj te chojb'il ex te oyaj, o chi kyij naj tu'n Dios, noq tu'n tok tq'o'n Jesús te t-xeljo chojb'il anetzi'n. ¹⁰Ex noq tu'n Jesús, a chojb'il qil, ma tz'ok qanmin saqxix te jun majx, qu'n ate Jesucrist kub' tb'inchin tajb'il qMan Dios, tej tkyim twutz cruz.

¹¹Ja'lin, tkyaqil pale kyxol aj Juidy kukx nchi jaw we' toj tnejil ja, a xb'alin tten, te na'b'l Dios, tu'n t-xi kyq'o'n ila' maj chojb'il junjun q'ij,^g ex tzunx nxi kyq'o'n ja'lin. Me ayetzi'n chojb'il nti' kyipin tu'n tnajsit il kyu'n. ¹²Me metzin te Jesucrist, xi tq'o'n te' tib' tu'n tkyim, ex tu'n tok te jun chojb'il te tkyaqil il te jun majx. Tb'ajlinxi ikyjo, kub' qe toj kya'j toj tman q'ob' qMan Dios tu'n tkawin junx tuk'a. ¹³Ex n-ayon tzmazi aj kyanb'itjo tajq'oj tu'n Dios.^h ¹⁴Noq tu'n tkyimlin Jesús, ma saqsit qanmin te jun majx, a awo ma tz'ok tilil qu'n, tu'n tjapin b'ajjo qnimb'il. ¹⁵Ex ikyxjo o tzaj tq'ma'n Xewb'aj Xjan toj Tyol Dios kyjalu'n:

¹⁶Tu'n kykyijxjal toj wen wuk'iy, chi Dios, nya ikyxjo tze'nku ojtxe, qu'n atzi'n ojtxe tumil ma kyij naj. Qala' atzi'n ja'lin, k'welix nq'o'n saq Nkawb'ila toj kyanmin, ex k-okix ntz'ib'i'n toj kynab'l.ⁱ

¹⁷Ex ikyxjo tq'ma: Nlayx tzaj nna'ntlj'y kyil ex tkyaqil kyb'inchb'in nya wen.^j

¹⁸Tu'npetzintzjo, qa ma najsit il tu'n qMan Dios, nya il ti'j tu'n t-xi' juntl chojb'il, qu'n o japin b'aj te jun majx tu'n Jesús.

Qo kanin tk'atz qMan Dios noq tu'n Kolil Jesús

¹⁹⁻²⁰Tu'ntzintzjo werman, q'uqle qk'u'j, qu'n tu'n at jun tumil tu'n qokx tojjo

^e 9:27-28 Is. 53:12. ^f 10:7 Sal. 40:6-8. ^g 10:11 Ex. 29:38. ^h 10:13 Sal. 110:1. ⁱ 10:16 Jer. 31:33. ^j 10:17 Jer. 31:34.

Najb'il Xjanxix, a at toj kya'j, ja' ta' Dios, a ewintaq tu'n jun maqsb'ilte, a b'e'x kub' yuch'j, tej tkyim Jesús twutz cruz, ex el chitj tchky'el. Ex ikyxjo tze'nku kub' yuch'j maqsb'ilte, ex ikyx ok yuch'j t-xmilil Jesúsjo twutz cruz, noq tu'n tjqet jun tumil ex jun qb'e, tu'n qkanin junx tuk'a Dios. Ax Jesúsjo qb'e saqxix ex itz'xix. ²¹Ex a te tnejilix qpale, tu'n tyolin tuk'a Dios qi'j, a Ttanim Diosqo. ²²Tu'n ikyo, b'a'n tu'n qxi laq'e tk'latz Dios tuk'a jun qanmin tz'aqlexix. Ex q'uqlexix qk'u'j tu'n qnimb'il, qu'n o txjet qanmin, ex tu'n ikyo, tzaj tq'o'n jun saq qnab'l, noq tu'n tchky'el Jesús. Ex ikyxjo ti'jjo qb'inchb'in nya wen, o najsit tu'n Jesús, nyakuj tu'n ttxjet qxmilil tuk'a a' xqiyin wen.^k

²³Tu'npetzi'n tkyaqiljo lu'n, kukx tu'n tqe qk'u'jjo ti'j qnimb'il tok ti'j qMan Dios, ex ti'jjo kolb'il, a tzaj tq'ma'n, qu'n o'kxte Dios njapinxixjo Tyol. ²⁴Tu'n ikyo, qajsintz ti'j qanmin tu'n qonin te qib' qxolx, tu'n qk'u'jlin te qib', ex tu'n qb'inchin b'a'n. ²⁵Ex mi t-xi qtzaqpi'n tu'n tok qchmo'n qib', tze'nku n-oke kyu'n junjun, a ma chi niq'et ikyo; qala' kukx qkujsin te qib'jo qxolx. Axixpen te, il ti'jjo lu'n ja'lin, qu'n nqatzxix ta' tq'ijil tu'n tul juntl majl qAjaw, ex tu'n tb'aj tkyaqiljo lu'n twutz tx'otx'.

Juntl xob'tzb'il tu'n mi tz'ajl qi'j toj il

²⁶Qu'n qa kukx nqo b'etjo toj qil, exsin otaqxi tz'el qniky' ti'jjo Tb'anil Tqanil kolb'il, nti' juntl tumil tze'n tten tu'n tnajsit qil, ²⁷qala' noq o'kx tzul qib'aj jun tkawb'il Dios kujxix wen, a q'aq' njulin, a k'wel yuch'in te' ajq'oqje ti'j qMan Dios.^l ²⁸B'i'n qu'n qa twutzxixjo lo, qu'n toj Tu'jil Tyol Dios, a kyij ttz'ib'in Moisés ntq'ma'n qa attaq jun xjal mina nkub' tnimin kawb'il, ex qa ma tz'iwlil kyu'n kab'e mo oxe xjal, qa mina xjapin b'aj kawb'il tu'n; il ti'jtaq tu'n tkyim,^m ex nti'taq jun q'aq'b'il k'u'jb'aj tu'n tnajsit tiljo xjal lu'n. ²⁹Qa ikytaq nb'ajjo kyil'j xjal ojtxe,

a mina kub' kynimi'n tyol Moisés, me yajtzila' ja'lintz, ¿Nyapela kujxixljo tkawb'il Dios tzul kyib'ajjo xjal, a n-el kyil'jin Jesús, a Tk'wal Dios, ex n-ok kyq'o'n tchky'el nyakuj nti' tajb'in? Qu'n atzin tchky'el Jesús, atzin kujsin te' qa ma kyijxjal toj wen tuk'a Dios.ⁿ Ex tu'njo chiky' lo, otaq kyij saqix toj kyanminjo xjal tu'n. Me aye xjal lo, tu'n kyb'inchb'in, n-el kyiky'in tchky'el Jesús ex Xewb'aj Xjan, a nk'u'jlinkye. ³⁰Qu'n b'i'n qu'n, qa a te qAjaw o q'mante kyjalu'n:

Ayin we' kchin kawil kujxix wen,
ex kchin q'ol chojb'il kyib'aj
kykyaqil xjal, a nya wen.^o

Ex ikyxjo o tq'ma: Atzin Ttanim Dios il ti'j tu'n tokx toj pa'b'in twutz tAjaw Tkyaqil.^p

³¹B'isb'ajilxla te', te jun xjal qa ma kub' tz'aq toj tq'ob' Dios itz', ex qa ma kyij ttzaqpi'n tnimb'il ti'j.

³²Atzin ja'lintz, tu'n mina tziky' kyil'ja ikyo, tenkutzintz toj kynab'la, tej kyjaw nimi'n. Qu'n kyojjo q'ij anetzi'n, ma tziky'x kyu'n tuk'a tkyaqil kyipi'n, jni' nya b'a'n sul kanin toj kychwinqila.

³³Qu'n atku junjun maj, ma chi ok yiso'n junjun kye', ex ite' junjun ma chi ok b'yo'n kywutzxjal. Me ite' junjuntl ok kymujb'in kyib' kyuk'a txqantl nimil, q'ol jun tumil tu'n tjaw kyin kyib' toj kynimb'il, tej tul kani'n nya b'a'n tze'nku lu'n kyil'j, noq tu'n tpaj kynimb'il. ³⁴Ex ikyxjo kye', nim tzaj q'aq'in kyk'u'ja kyil'jjo nimil, aye' i ku'x toj tze noq tu'n tpaj kynimb'il. Ex tej tb'ajel q'i'n jni' at kye'y, mix jawe kyiky'ini, qala' i jaw tzalaja, qu'n b'i'n kyu'n, qa tkyaqil a at qe toj kyalj, nimxixtl kyoklin tze'nku tkyaqiljo at qe tzalu'n twutz tx'otx', qu'n kchi tenb'il kye' te jun majx.

³⁵Tu'ntzin ikyo, mi kyij kynajsin kynimb'ila ti'j qMan Dios, qu'n axsin ktzajil q'o'nte tb'anil chojb'il, qa mi xi meltz'aja kyil'jxiy. ³⁶Tu'n ikyo, kyq'onka tilil tu'n tten kyipi'n toj tkyaqiljo n-ul

^k 10:22 Lv. 8:6, 30; Ez. 36:25. ^l 10:27 Is. 26:11. ^m 10:28 Deu. 17:6; 19:15. ⁿ 10:29 Ex. 24:8; Eb. 13:20. ^o 10:30 Deu. 32:35. ^p 10:30 Deu. 32:36.

kanin kyi'ja, noq tu'n tkub' kyb'inchi'n tze'nku' taj Dios. Ex ikyjo, at kyoklin til'jjo a o tzaj tq'ma'n kye'y. ³⁷Qu'n chitzin Diosjo kyjalu'n toj Tyol:

Ch'ix tuljo a at tulil. Ex nya najchaq ta'ye.

³⁸Tu'n ikyjo, a xjal, a b'a'n ta'ye; noq tu'n tnimb'il, at jun tchwinqil, a nlay b'aj, qu'n nchin tzalaja til'j.^a

Me qatzin qa ma tz'aj meltz'aja til'jxiy, mina nchin tzalaja til'ja, chi Diosjo.

³⁹Me atzin qetz, mitzin qo okqe tze'nqeku' aye' n-ajl kyi'j kyi'jxi, aye' kchi xe'l toj najin, qala' tu'n qokqe tze'nqeku' aye' lajo'nx kolb'il kyu'n, noq tu'n kynimb'il.

A qnimb'il

11 ¹¿Tze'ntzi'n qnimb'il? Atzin qnimb'iljo kyjalu'n: Tnejil, tu'n tok qe qk'u'lj tu'n ttzaj q'o'n a nqo ayo'n til'j; ex tkab', tu'n t-xi qnimin qa ikyixixjo til'jjo tumil, a mina nqlo'n. ²Qu'n noq tu'n kynimb'il ojtxe qxjalil, i ele b'a'n twutz Dios. ³Ex ikyxjo qe, b'i'n qu'n noq tu'n qnimb'il, qa a qMan Dios kub' b'inchin te' tkyaqil, noq tu'n Tyol.^f Ex ikyxjo, b'i'n qu'n tu'n qnimb'il, qa tkyaqiljo a nqlo'n ja'lin, antza tzajnin til'jjo a nya q'anacha'l.

⁴Noq tu'n tnimb'il Abel, te' t-xi tq'o'n oyaj te Dios tb'anilixitl ele tze'nku toyaj Caín. Tu'ntzi'n, aku qMan Dios ok q'onte te tb'anil nimil, ex tu'n ikyjo, wen ele toyaj twutz Dios.^g Qu'n ikytzi'n, exla qa o kyim te Abel, me o kyij te jun yek'b'il te qe ja'lin, tu'n tkub' qnimin Dios.

⁵Ex ikyxjo tze'nku' te Enoc, tu'n tnimb'il xi q'i'n tu'n Dios tuk'a t-xmilil, tu'n mi kyime. Noq jaw naj, ex i ok tenxjal jyolte, me mix jyete, qu'n otaq txi' tuk'a Dios. ¿Me tiqu'n xi q'i'n Enoc ikyjo? Qu'n tq'ma toj Tu'jil Tyol Dios, tej na'mtaq t-xi' Enoc, qa wen ele twutz Dios noq tu'n tnimb'il.^h

⁶Ex ikyxjo qe ja'lin: Il til'j tu'n tten qnimb'il tu'ntzintla qel wen twutz Dios.

Qu'n tu'n qa at jun xjal qa taj tu'n tok tmujb'in tib' tuk'a Dios, ex tu'n tel wen twutz, il til'j tu'n t-xi tnimin qa itz'ixix te Dios, ex qa aku tzaj tq'o'n jun tb'anil chojb'il te kye', aye' nchi jyo'nxix til'j.

⁷Ex ikyxjo te Noé, tej tyolin Dios tuk'a qa attaq jun il tu'n tul twutz tx'otx'. Ex na'mtaq tul kani'n il anetzi'n, tej t-xi tnimin Noé a tq'ma Dios. Ex noq tu'n tkub' tnimin Noé, kub' b'inchin jun bark ma tij, noq tu'n kykletjo jni' tk'wal, t-xu'jil exqetzi'n tlib'. Tu'n tnimb'il Noé, kub' tyek'in kywutzjo txqantl xjal, qa najnntaq ite'ye. Me atzin kye Noé, noq tu'n kynimb'il, i klete te tkyaqil il.ⁱ

⁸Ex ikyxjo te Abraham, kub' tnimin te', tej ttzaj q'olb'in tu'n Dios, ex b'e'x xi' tu'n tkanin tojjo jun tx'otx', a tu'ntaq ttzaj q'o'n te tu'n Dios te jun oyaj, tu'n tnajan antza. Tu'n ikyjo, etz Abraham toj ttanim, me nti'taq b'i'n tu'n, ja' tu'ntaq tkanine.^j ⁹Ex tu'n tnimb'il, najan Abraham tze'nku jun b'etin xjal twutzjo tx'otx', a tu'ntaq tzaj q'o'n te tu'n Dios.^k Me najan kyojjo ja, a xb'alinqe, a b'a'n kyiky' iquit. Ex ikyx b'ajjo tuk'a Isaac, a tk'wal Abraham, ex tuk'a Jacob, a tk'wal Isaac. Ex ikyxjo tq'ma Dios kye, qa iltaq til'j tu'n ttzaj q'o'n tx'otx' kye anetzi'n, ikyxjo tze'nku' xi tq'ma'n te Abraham. ¹⁰Me atzi'n te Abraham noqx xi tq'uqb'inx te' tk'u'lj til'jjo juntl tnam te najb'il te jun majx, a at toj kya'l, a kub' tna'b'lin Dios, ex kub' b'inchin. Tu'npetzi'n, kub' b'isin Abraham tu'n tnajan tze'nku jun b'etin xjal kyojile' tnam tzalu'n twutz tx'otx'.^l

¹¹Ex atzin te Sara, a t-xu'jil Abraham, mib'intaq tz'alín, ex noq ta'x'taqiljo tchmil. Me tu'n tnimb'il Abraham, ja tzaj q'o'n kyoklin tu'n tul jun kyal, qu'n xi tnimin Abraham, qa tilil til'j tu'n b'ajjo a tq'ma Dios te, qa tu'ntaq tul jun kyal.^m

¹²Ikytzintzjo tze'n te Abraham, tej ch'ixtaq tjapin kanin toj tq'lj tu'n tkyim, ul jun tk'wal, tu'n tel poq'in tyajil nyakutlaj icy kyb'ajjo tze'nqeku che'w

^a 10:38 Hab. 2:3-4. ^f 11:3 Gen. 1:1. ^g 11:4 Gen. 4:3-10. ^h 11:5 Gen. 5:21-24. ⁱ 11:7 Gen. 6:13-7:24.

^j 11:8 Gen. 12:1-5. ^k 11:9 Gen. 35:27. ^l 11:10 Eb. 13:14. ^m 11:11 Gen. 17:19; 18:11-14; 21:2; Ro. 4:17-22.

twutz kya'j, ex tze'nkutla' tz'awin ttzi ttxuyil a', a nlay b'ant tajlet.^z

¹³⁻¹⁴Aye' xjal lo: Abraham, Isaac ex Jacob, i kyim, te' na'mxtaq kyetzin te' tx'otx' te Canaán, a tzaj tq'o'n Dios kye. Me noq tu'n kynimb'il, qe kyk'u'j ti'jjo a otaq tzaj tq'ma'n Dios kye. Ex tu'n ikyjo, o chi tzalaj ti'j qa toj jun q'ij, iltaq ti'j tu'n kyetzin te' tx'otx' anetzi'n, me noq kyu'n kyyajil, a xi el anq'in kyi'j. Ikytzi'n ele kyniky'jo ti'j, qa a kynajb'il twutzix nya tzalu'n twutz tx'otx', qala' toj kya'j. Tu'n ikyjo, ok kyq'o'n kyib' te b'etin xjal tzalu'n twutz tx'otx', qu'n tu'n kyajtaq tu'n kynajan tojjo kya'j, a ja' nimxixtl kyoklin tu'n kynajan toj.

¹⁵Me n-el qniky' ti'jjo lo, qu'n noqit o'kxtaq kyajjo jun kynajb'il tzalu'n twutz tx'otx', b'e'xitla i meltz'aj najal te tx'otx', ja' ta'yetaq Abraham te tnejil, qu'n kyetaqjo tx'otx' anetzi'n.

¹⁶Tu'n ikyjo, b'i'n qu'n qa kyajtaq jun najb'il tb'anil, nya tzalu'n twutz tx'otx', qala' toj kya'j. Tu'ntzi'n ikyjo, mix tzaje tx'ixwe Dios tu'n tok tq'o'n tib' te kyDios, ex ax Dios o b'inchin te' jun najb'il tb'anilix toj kya'j te kye, tu'n kynajan te jun majx junx tuk'a.

¹⁷Ex ikyxjo te Abraham, junch'intaq tk'wal, Isaac tb'i. Me noq tu'n tnimb'il, tej tok toj joyb'il ti'j tu'n Dios, xi ti'n Isaac, tu'n toktaq te jun chojb'il twutz Dios.^a Ex xi ttziyin tu'n tkub' b'yettaqjo tk'wal te chojb'il, ¹⁸exsin qa otaq tz'el tniky' te a tq'ma Dios, qa ti'jtaq Isaac, tu'n tel poq'in tyajil Abraham.^b

¹⁹¿Me ti'tzila t-xim Abraham ti'jjo lu'n? Qu'n q'uqletaq tk'u'j ti'j Dios qa at tipin tu'n tjtaz anq'in juntl majl Isaac kyxol kyimin. Ex b'e'x tzaj tkle'n juntl majljo tk'wal. Mix kyime; nyakuj otaq jaw anq'in juntl majl kyxol kyimnin, qu'n tu'n otaq ttziye ttata tu'n tkub' b'yet.^c

²⁰Ex ikyxjo, noq tu'n tnimb'il Isaac, i kub'e tky'iwlin tk'wal, a Jacob ex Esaú, ex xi tq'ma'n ti'jjo jni' tu'ntaq ttzaj tq'o'n Dios kye.^d

²¹Ex noq tu'n tnimb'il Jacob, tej ch'ixtaq tkyim, jaw we'ks, ex xi joqe tib'aj tvar, noq tu'n kyky'iwlitjo tk'wal Jse, ex tu'n tnimsin tb'i qMan Dios.^e

²²Ex ikyxjo, noq tu'n tnimb'il Jse, tej ch'ixtaq tkyim, yolin ti'j, qa tu'ntaq tetz t-xjalil, aye' tzajninqe ti'j Jacob, toj tx'otx' Egipto. Ex kyij tyolin Jse, qa aj kyiky'taq tojjo tx'otx' anetzi'n, iltaq ti'j tu'n tetz iqin tb'aqil, tu'n tk'u'x muqet tojjo ttx'otx', ja' tzajnin.^f

²³Ex ikyxjo, tej titz'je Moisés, tu'n kynimb'iljo ttata, oxe xjaw xi kyewin kyal, qu'n ok kyka'yin qa tb'anilxtaq ka'yin Moisés.^g Tu'n ikyjo, mix i tzaje xob' ttata tu'njo tyol nmaq kawil, qa iltaq ti'j tu'n tkub' b'yet tkyaqil ne'x, a q'a.^h

²⁴Ex ikyxjo, tej tch'iy Moisés, noq tu'n tnimb'il, mix xi ttziyin tu'n tok te taljo tk'wal nmaq kawil toj tx'otx' te Egipto.ⁱ

²⁵Qu'n jaw sk'o'n Moisés tu'n tiky'x jni' yajb'il tu'n kyxoljo t-xjalil aj Judiy, a Ttanim Dios, ex nya tu'n ttzalaj noq toj kab'e q'ij tojjo achb'il, ex toj tkyaqil wiq il kyuk'a aj Egipto. ²⁶¿Ex tiqu'n? Qu'n kub' t-ximin Moisés, qa nimxixtl toklin twutz Dios tu'n tiky'x yajb'il tu'n noq tu'n tpaj Crist, tze'nku tu'n t-xi tq'o'n tib' toj jni' q'inimil toj tx'otx' Egipto. Kub' t-ximin Moisés ikyjo, qu'n q'uqletaq tk'u'j ti'jjo chojb'il, a tziyintz tu'n Dios toj kya'j. ²⁷Noq tu'n tnimb'il Moisés, kyij ttzaqpi'n Egipto kyuk'a tkyaqil t-xjalil. Ex mix tzaje xob' te tq'oj kawil, qu'n nyakuj otaq tz'iwle Dios tu'n, a nya q'anča'l.^j

²⁸Noq tu'n tnimb'il Moisés, xi tq'ma'n tu'n tiky'sit tnejil Xjan Q'ij kyuk'a t-xjalil. Tu'n ikyjo, xi tq'ma'n tu'n tok chititjo tchky'el tal tal rit kyi'j kyjpel ja te techil, tu'ntzintla mina chi kub' b'yo'ne' tkyaqiljo tnejil k'wal q'a kyxol aj Israel, tu'n t-angel kyimin.^k

²⁹Tb'ajlinxi' ikyjo, noq tu'n kynimb'il aj Israel, b'aj iky'tze tojjo ttxuyil a', Chiky' tb'i, a xi tpa'n tib' tu'ntzintla tten

^z 11:12 Gen. 15:5; 22:17; 32:12. ^a 11:17 Gen. 22:1-14. ^b 11:18 Gen. 21:12. ^c 11:19 Gen. 22:13.

^d 11:20 Gen. 27:27-29, 39-40. ^e 11:21 Gen. 47:31-48:22. ^f 11:22 Gen. 50:24-25; Ex. 13:19. ^g 11:23 Ex.

2:2. ^h 11:23 Ex. 1:22. ⁱ 11:24 Ex. 2:10-12. ^j 11:27 Ex. 12:37-42. ^k 11:28 Ex. 12:21-30.

jun b'le, nyakutzintlaj toj jun tzqij tx'otx'. Ex ikyqextaq kye' aj Egipto kyajtaq kye' tu'n kyiky'tz, me b'e'x i xi mulq'aj toj a', tej tok tmujb'in a' tib'.¹

³⁰Ex ikyxjo, wuq q'ij, i b'et aj Israel ti'jile tnam Jericó. Ex noq tu'n kynimb'il, i tzaj tz'laqjo nmaq tape, a ite'ktaq ti'jile' tnam anetz'i'n.^m

³¹Ex ikyx tej Rahab, aj qya te Jericó, a aj ky'a'jiltaq; mix kyime te' kyuk'a t-xjalil, aye' mix kub'e kynimine' Dios,ⁿ qu'n tu'n attaq tnimb'il Rahab, a kub' tyek'in, tej kye'wit' xjal tu'n, aye' aj Israelqe, aye' i ul kanin ka'yilte tnam. Kub' tb'inchin ikyjo, qu'n nchi joylajtztaqjo xjal anetz'i'n, tu'n kykub' b'yet.^o

³²Tkyaqiljo xjal, a ma q'umlajtz tzalu'n, nimxix kynimb'il ti'lj qMan Dios. Me nya noq o'kqexjo lu'n; atxla txqantl, tze'nku' Gedeón,^p Barac,^q Sansón,^r Jefe'té,^s David,^t Samuel,^u ex jni' yolil Tyol Dios ojtxe. Me nti' amb'il qil'j tu'n qyolin kyil'j kykyaqil. ³³O'kx tu'n qyolin kyil'j, qa noq tu'n kynimb'il, ite' ila'ku nmaq tnam kub' kyil'j kyu'n. Ex ite' junjuntl i kawin toj tumilxix; ex ite' junjuntl o tzaj kyk'mo'n ajo tzaj tq'ma'n Dios kye; ex ite' junjuntl qa noq tu'n kynimb'il, b'e'x jpetjo kytzi nmaq b'alun kyu'n, tu'n mina che'xe chyo'ne kyu'n.^v ³⁴Ex ite' junjuntl o yupj tipin q'aa' kyu'n, a njulintaq wen, tu'n mi chi kyime tu'n;^w ex ite' junjuntl o chi tzaqpaj, tu'n mi chi kyime tu'n kxb'il, a at tste. Ex ite' junjuntl, a nti'taq kyipin, me b'e'x tzaj q'o'n kyipin tu'n Dios, tu'n kyanb'in kyil'jjo jni' xo'l q'aa', a ajq'ojqetaq kyil'j. ³⁵Ex ite' junjun qya, a noq tu'n kynimb'il, i jaw anq'in juntl majljo kyal, aye' otaq chi kyim.^x Me ite' junjuntl, b'e'x i kub' ky'ixsb'in tu'n kykyim, qu'n tu'n mix kub'e kyxk'a'yin kynimb'il. Qu'n kub' kyximinjo nimil lu'n, qa iltaq ti'lj tu'n t-xi kyq'o'n kychwinqil tzalu'n

twutz tx'otx', tu'ntzintla tkanb'it te jun majx a juntl kychwinqil toj kya'j, aj kyjaw anq'in juntl majl kyxol kyimnin.

³⁶Ex ikyxjo, noq tu'n tpaj kynimb'il, ite' junjuntl i ok yiso'n, ex i b'aj jub'chin. Ex ila' maj, i kub' k'lo'n tuk'a kxb'il, ex i ku'x toj tze.^y ³⁷Ex ikyxjo, ite' junjuntl i kyim, tej kyok xo'n tuk'a ab'j.^z Ex ite' junjuntl i kub' qitit tuk'a qitb'il tze; ex ite' junjuntl i b'aj kyim tuk'a kxb'il, a at tste.^a

Ex noq tu'n tpaj kynimb'il, aye nimil lo, nti'taq kyja, ex atzin kyxb'alín noq ttz'umil rittaq ex ttz'umil chivtaq, qu'n yaj xjalqetaq. Ex noq tu'n tpaj kynimb'il, o chi yasle, ex o chi yajlajtz. ³⁸Me aye nimil lo b'a'nxix i ele twutz Dios, exla qa b'e'x i ok iky'in kyu'nxjal, a nya nimilqe. Tu'ntzi'n ikyjo, nti' kynajb'il, noq nchi b'etejetaq toj k'ul ex tojjo tx'otx', ja' nti'ye kynajb'ilxjal toj. Atku ma chi najan toj xaq ex toj jul.

³⁹Tkyaqiljo nimil lo, b'a'n i ele twutz qMan Dios noq tu'n kynimb'il ti'lj, me na'mxtaq kyk'mon te' a tzaj tziyin Dios kye. ⁴⁰¿Ex tiqu'n? Qu'n tu'n at jun qnajib'il nimixitl wen toj kya'j, ja' tu'n qmujb'in te qib' qkyaqilx tojjo q'ij tzul kanin, tu'n qok tz'aqlaxix twutz Dios. Kb'antiljo lu'n tu'n Dios toj kya'j tzmaji aj qmujb'it qkyaqilx tu'n, a awo nimilqo tkyaqil twutz tx'otx', a awo itz'qo ja'lin, aye' o chi kyim exqetzi'n na'mx kyitz'je ex qe' kchi nimil.

Qo ximintzin ti'lj Jesús, a Yek'b'il te qe

12 ¹Atzin ja'lin, tkyaqiljo ojtxe nimil ma chi b'aj q'met, nchi ajb'in te jun yek'b'il te qe ja'lin, tu'n tja q'i'n qib', tu'n tjapin b'ajjo qnimb'il. Tu'npetzi'n, il ti'lj tu'n tkyij qtzaqpi'n tkyaqiljo a nti' tajb'in te qe, ex tkyaqiljo il, a nkub' sb'unqe tu'n qel txalraj toj qnimb'il ti'lj qMan Dios. ²Ex qo

¹ 11:29 Ex. 14:21-31. ^m 11:30 Jos. 6:12-21. ⁿ 11:31 Jos. 6:22-25. ^o 11:31 Jos. 2:1-21. ^p 11:32 Jue. 6:11-8:32. ^q 11:32 Jue. 4:6-5:31. ^r 11:32 Jue. 13:2-16:31. ^s 11:32 Jue. 11:1-12:7. ^t 11:32 1Sa. 16:1; 1Re. 2:11. ^u 11:32 1Sa. 1:1-25:1. ^v 11:33 Dan. 6:1-28. ^w 11:34 Dan. 3:1-30. ^x 11:35 1Re. 17:17-24; 2Re. 4:25-37. ^y 11:36 1Re. 22:26-27; 2Cr. 18:25-26; Jer. 20:1-2; 37:15; 38:6. ^z 11:37 2Cr. 24:21. ^a 11:37 Jer. 26:20-24.

ximintzintz ti'j Jesús, a nejinel qwutz toj qnimb'il, ex ma tzqet-xixjo qnimb'il tu'n. Qu'n ma tziky'x tu'n twutz cruz, ex ma tz'el ttx'ixewe kyu'n xjal, tej tkyim. Me xi ttziyin tu'n tiky'x tu'n, qu'n b'i'ntaq tu'n, aj qa ma tziky'xtaq tu'n, attaq jun tzaljb'il toj kya'j, ja' tu'n tkub'e qe toj tman q'ob' Dios kawil tuk'a.^b

³⁻⁴Tu'n ikyjo, kyximinkutzi'n ti'jjo Jesús, a Yek'b'il te qe, nimxjo nya b'a'n s-iky'x tu'n, kyu'n xjal aj il. Tu'ntzintzjo, mina chi sikytiy, ex mina chi kub' numja toj kynimb'ila, tu'n mi chi kub' tz'aqiy toj il. Qu'n na'mx tu'n tiky'x kyu'n tze'nku s-iky'x tu'n Jesús, a o kyim, noq tu'n tpaj il. ⁵Ex ma tz'el naj toj kyk'u'ja a saj tq'ma'n Dios kye'y, a ayi'y k'walb'ajq'iy te. Qu'n chitzin Diosjo kyjalu'n toj Tu'jil Tyol:

Nk'wal, mi tz'el kyiky'i'n aj tjikysin
Dios ti'j kychwinqila,
qu'n n-ajb'in te q'ol tumil toj
kynimb'ila.

Ex mi chi kub' numja, aj kykub'
kawi'n tu'n.

⁶Qu'n tu'n ate qAjaw njikysinte
kychwinqil tkyaqiljo k'walb'aj,
aye' k'u'jlinqe tu'n;
ex nchi kub' tkawi'n aye nchi ok
tq'o'n te tk'wal.^c

⁷Tu'npetzi'n, chi we'kuxixa toj
tkyaqiljo n-iky'x kyu'n, ex tz'okxit
tilil kyu'n tze'nku jun kawb'il toj
kychwinqila, qu'n axte qMan Dios ntzaj
q'o'nte tumil kye'y tojjo lo, tu'n kyb'eta
jikyin wen, qu'n tu'n k'walb'ajq'iy.
Ikytzi'n tze'nku tkyaqil k'wal nkub'
jikysin tchwinqil tu'n ttata, tu'n tb'et toj
tumil, ⁸ikyxsinte Diosjo nkub' tjikysin
kychwinqiljo jni' tk'wal, tu'n tq'o'n
tumil kye. Me mej qa mi xkub' tq'o'n
Dios jun tumil tu'n kyoka jikyin wen
toj kynimb'ila, nya k'walb'ajqetza ikyjo,
qala' nyakuj jun siky'aj.

⁹Ka'ntzinjiy qe tej k'walqoxtaq:
Ntzajtaq tq'o'n jun tumil qe, ex atku
nqo kawajtz kyu'n qtata tzalu'n twutz
tx'otx', ex nchi kub' qnimin, aj kykawin

qi'j. Qa ikyjo kyuk'a qtata twutz tx'otx',
¿Me yajtzila te' tjaq' tkawb'il qTatat toj
kya'j? Qu'n qa ma kub' qnimi'n tumil,
a ntzaj tq'o'n, at qchwinqil tuk'a te jun
majx.

¹⁰Me metzin kye qtata tzalu'n twutz
tx'otx' nqo xi kykawin tze'nku n-ele toj
kywutz, me noq o'kx toj jte'b'in ab'q'e.
Me metzin te qTata Dios nqo tzaj tkawin
te' tuk'a tkyaqil tumil, tu'n ttenix jun
b'a'n te qe, tu'ntzin qok jikyinxix wen
tze'nku te.^d

¹¹Atzi'n ja'lin, twutzx tetz; nti' jun
te kawb'il, a tb'anil toj qwutz, aj qtzaj
kawin, qu'n tu'n at tkyixk'ojil. Me nkub'
qximinl, at n-ajb'ine qe, tu'n ttz'e'y
qwutz, qu'n atzin nq'o'nte qchwinqiljo
nik'u'n ex tb'anilx wen.

Juntl xob'tzb'il tu'n mi qox toj najin

¹²Me ila' at kyxola tze'nku' ntzaj nya
b'a'n kyil'j, mina nb'antl kyjaw we' toj
kynimb'il. Iky tz'elpine' tze'n jun xjal
ma q'ajle tq'ob' moj qa tqan.^e ¹³Il ti'j tu'n
tjaw kymo'ji'n, tu'n tjaw we', ex tu'n t-xi
xket toj jun b'e jikyin wen,^f a b'inchin
kyu'n; qu'n tu'ntzin mina jaw txalpaje'
qanb'aj, a q'ajal, qala' tu'n tq'anit.

¹⁴Atzin ja'lin, kyq'onktzi'n tilil tu'n
kynajan tuk'a jun kymujb'il kyib'a kyxol
kyxjalila, ex tu'n kyb'eta jikyin wen toj
kychwinqila, ex tu'n tel kypa'n kyib'a ti'j
b'inchj il. Qu'n qa mina, nlay chi naja'n
tuk'a qMan Dios toj kya'j.

¹⁵Ikytzi'n, kyka'yinktzi'n kyib'a, qu'n
noqtzin kyij kytzaqpi'n t-xtalb'il qMan
Dios. Qu'n jun xjal ikyjo, a mina tz'el
tpa'n tib' ti'j il, iky tz'elpine' tze'nku jun
tlok' tze xi ttz'u'b'in jun a' k'axix wen.
Ex b'e'x nnajjo tze tkyaqilx.^g Ikyxixsin
tz'ele' kyxol Ttanim Dios; b'e'x nchi
txalpajjo txqantl nimil tu'n jun xjal ikyjo,
ex b'e'x nb'aj kyyajin kyib'. ¹⁶Tu'npetzi'n,
kyka'yinktzi'n kyib'a tu'ntzintla nti' jun
twi' ky'a'jil, a b'inchil il, kyxola. Qu'n
ka'npejiy te Esaú toj Tu'jil Tyol Dios.
Noq tu'n tpaj jun twa, el ti'jlin a otaq
tzaj tq'o'n Dios te, a nim toklin te tnejil

^b 12:2 Fil. 2:6-11; Eb. 2:9. ^c 12:6 Job 5:17; Pr. 3:11-12. ^d 12:10 Deu. 8:5; 1Co. 11:31-32. ^e 12:12 Is. 35:3.
^f 12:13 Pr. 4:26. ^g 12:15 Deu. 29:18.

tk'waljo ttata.^h ¹⁷Qu'n b'i'n kyu'n, a tej t'japin b'aj amb'il te, tu'ntaq ttzaj tq'o'n ttata tky'iwb'il tib'aj, mix xa' tq'o'ntl. Ex nti'taq tumil tu'n tetzinte majl, mixla qa kub'sin twutz, ex oq' wen twutz ttata; me nti'taq tumil tu'n tkub' tk'u'j ttata tu'n.ⁱ

¹⁸Ayetzin ja'lin erman, o chi pon laq'ey tk'atz Dios tu'n kynimb'ila, me nya tze'nku toj Tu'jil Tyol Dios ojtxe. Qu'n nyolin toj Tu'jil Tyol Dios ti'j jun wutz tzalu'n twutz tx'otx', a ja' kutze yoline Dios te Moisés, tej ttzaj tq'o'n tkawb'il. A wutz anetzi'n, at q'aq' njulintaq tib'aj, ex kub' qxope wen, ex tinin tze'n q'anqyaq. ¹⁹Ex q'ajq'ojin tze'nku chun, ex nyolintaq Dios antza. Ayetzin xjal, aye' lipajqetaq ti'j Moisés, axsa i kyij tene t-xe wutz. Ex noq tu'n kyxob'il ti'j tkyaqiljo lo, xi kyq'ma'n te Moisés, tu'n mina yolin Dios kyuk'a.^j ²⁰Qu'n nimxtaq kyxob'il te, qu'n attaq jun tqanil b'i'ntaq kyu'n, a qa nya wen tu'n kyjax b'et ti'jjo wutz, nixpe jun kyqan tu'n t-xi kyq'o'n tib'aj. Ex majqexpe kye' alu'mj, noq tu'n kyb'ettaq antza, i kub' b'yo'n kye' tu'n ab'j, mo noq nchi ok xyu'ntaq, qu'n tu'n xjanxixtaqjo wutz anetzi'n.^k ²¹Qu'n te xob'ajilxtaq te' antza, ax Moisés q'mante ikyjo, tej ttzaj ttzyu'n tkawb'il Dios. Chi' kyjalu'n: Tzunx nchin lu'linx we', tu'n txqan nxob'ila.^l

²²Ikyjo tze'nku kye ojtxe xjal ntzajtaq kyxob'il tu'n tkyij kyijlin tkawb'il Dios; ikytzin ja'lin, iltzin ti'j tu'n tkub' qniminxix, tu'n mi kyij qi'jlin Tyol. Qu'n atzin ja'lin tu'n qnimb'il, ma qo pon laq'e nqayin tk'atz qMan Dios toj kya'j, ex nya noq o'kx tzalu'n twutz tx'otx', tze'nku ojtxe.

Me metzin qe ja'lin, noq tu'n qnimb'il, o qo kanin toj kya'j, ja' ta'ye' wutz, a twutzxix Sion tb'i, a ja' nyoline Dios, ex ak'aj Jerusalén, a Ttanim Dios itz', ex ja' ite'ye jni' t-angel Dios, a nchi k'ulin twutz; ²³ex atzintza kychmomiile kyib'jo

aye tnejil nimil, a aye tk'wal qMan Dios, a tz'ib'in kyb'i tzma toj kya'j. Ex atzintza, najle Dios, a Kawil kyib'aj kykyaqiljo qtzan nimil, aye' tb'anilx kub' kyb'inchin twutz Dios, ex aye' tz'aqleqe wen tu'n. ²⁴Ex ma qo pon tk'atz Jesús tej qnamin. Ex noq tu'n tchky'el, at qmujb'il qib' tuk'a Dios. Ex noq tu'n tchky'el, ma txjet qanmin tu'n jun ak'aj tumil, tu'n qkyij toj wen tuk'a Dios. Qu'n nya ikyjo tze'nku tchky'el Abel, a b'e'x qanin tib'aj Caín.^m Me metzin te Jesús tchky'el, nya tu'n tqanin qib'aj, qala' n-ajb'in te q'ol najsb'il qil.

²⁵Tu'npetzintzjo, kyq'onktzintza tilil, noqtzin kyij kyijlin Tyol Dios. Qu'n ayetzi'n, a i kyij i'jlin te' Tyol Dios ojtxe tzalu'n twutz tx'otx', iltaq ti'j tu'n kykyim. Ikytzin qe ja'lin, qa ma kyij qi'jlin Tyol, a tzajnin toj kya'j,ⁿ ex nlay qo tzaqpaj te najin toj tq'ob' Dios, aj qa ma kyij qi'jlin qnimb'il.

²⁶Tej tyolin Dios tuk'a Moisés ojtxe, tzaj lu'lin tx'otx' noq tu'n Tyol. Me tb'ajlinxi' ila' ab'q'e, tq'ma juntl majl Dios kyjalu'n: Juntl majl ok kchi tzajil lu'lin nya noq o'kx tx'otx', qala' majx jni' kya'j.^o

²⁷Atzi'n t-xilin yol, a juntl majl, ntq'ma'n qa il ti'j tu'n tyuch'j tkyaqiljo b'a'n lu'lin, a tch'iysb'in Dios noq tu'n Tyol, qu'n tu'n nti' tq'uqil, ex qu'n tu'n kykyij ten tkyaqiljo, aye' mib'in chi lu'lin. ²⁸Ex atzin Tkawb'il qMan Dios ntzaj tq'o'n toj qanmin ex toj qchwinqil, nlay tzaj lu'lin, qu'n tu'n at tq'uqil, a Jesús, a Tk'wal qMan.

Tu'npetzi'n, qq'o'nx chjonte tu'n tkyaqiljo lu'n, ex qo nmsin tb'i qMan Dios tuk'a tkyaqil qanmin ex tuk'a tchewil Dios qi'j, tu'ntzin ttzalaj Dios qi'j. ²⁹Qu'n atzin tkawb'il qMan Dios ikyjo tze'nku jun nim q'aq', a o k'wel b'aj tkyaqiljo nya b'a'n tu'n.^p

Tze'ntzin tu'n t-xi qi'n jun qchwinqil toj tumil twutz Dios

13 ¹Atzin ja'lin werman, waja tu'n t-xi nq'o'n jun tumil, tu'n

^h 12:16 Gen. 25:29-34. ⁱ 12:17 Gen. 27:30-40. ^j 12:19 Ex. 19:16-22; 20:18-21; Deu. 4:11-12; 5:22-27.

^k 12:20 Ex. 19:12-13. ^l 12:21 Deu. 9:19. ^m 12:24 Gen. 4:10. ⁿ 12:25 Ex. 20:22. ^o 12:26 Hag. 2:6.

^p 12:29 Deu. 4:24; 9:3; Mt. 3:12; 2Tes. 1:7-8.

t-xi kyi'n jun kychwinqila toj tumil: Kyk'u'jlinktzin kyib'a kyxolxa, qu'n tu'n kyerman kyib'a. ²Mi tz'el naj toj kyk'u'ja tu'n ttzaj pax kyanmin til'j jun b'etin xjal, qa ma pon kyja'y,⁹ qu'n ite' xjal ojtxe, a tzaj pax kyanmin til'j jun b'etin xjal, nti'taq b'i'n kyu'n qa angelqetaq,⁷ ex ikyx aku b'ajjo ja'llin.

³Kyna'nqetzinji'y jpu'nqekux toj tze, nyakuxtlay ajinqil'y ite'kux junx kyuk'a.⁵ Ex q'aq'inx kyk'u'ja kyi'l'jjo aye' nim ma tziky'x kyi'l'j, qu'n nyakutlaj ajinqil'y n-iky'x kyu'n kyuk'a. ⁴Ex kyniminkuxixji'y mejeb'lin tuk'a tkyaqil kyanmi'n, a kymujb'il kyib'a tojjo mejeb'lin, qu'n tzul tkawb'il Dios kyib'ajjo xjal aj ky'a'jilqe, exqetzi'n jni'qe pa'l mejeb'lin.

⁵Mi tz'ok kyk'u'jlinxixji'y pwaq,⁷ qala' chi tzalajixa tu'n ch'in at kye'y, qu'n ax te Dios tzaj q'ma'nte kyjalu'n: Nlayx chi kyij ntzaqpi'n kyjunala.⁴

⁶Tu'npetzi'n, qexix qk'u'j til'jjo tmojb'il Dios qil'j, tu'n t-xi qq'ma'n:

Ate Dios onil we'y.

Tu'ntzin ikyjo, nlay chin tzaj xob'a tu'n tkyaqiljo aku tz'ok kyb'inchin xjal wi'ja.⁷

⁷Kyna'ntza kyi'l'jjo kynejinela, a i aq'nin kyxola, aye' i tzaj q'onte Tyol Dios kye'y. Kyximinkutzi'n ti'tzin o b'aj toj kychwinqil. Ex chi lipexsintza til'jjo tumil xb'ant kyu'n toj kynimb'il, ⁸qu'n ax te Jesucrist ewe, ex ja'llin, ex te jun majx. Ex b'a'n tu'n ttzaj tq'on tky'iwb'il kyib'aja, ikyxjo tze'nku tzaj tq'o'n kyib'aj nejinel ojtxe.

⁹B'a'nqexsintza tu'n mi txi kyq'o'n kyib'a tu'n kyxi q'i'n toj junxil xnaq'tzb'il, a nya b'a'n, tze'nku jun xnaq'tzb'il til'jjo kyniky'b'ila, qala' wexix tu'n tok kyipi'n tu'n t-xtalb'il Dios, qu'n nti' kyajb'in xnaq'tzb'il anetzi'n, ex nti' ajb'ine kye' aye' lipcheqextaq kyi'l'j.

¹⁰⁻¹¹Ikytzi'n tze'nku tkawb'il tnejilxix pale ojtxe, iltaq til'j tu'n t-xi tq'o'n

kychky'el alu'mj tojjo ojtxe tja Dios te chojb'il kyilxjal. Me nti'taq kyoklin pale tu'n kychyo'n til'jjo kychib'jil alu'mj anetzi'n. Qu'n atzi'n kychib'jil, iltaq til'j tu'n tkub' patit te jun majx ttxa'n tnam.^w Me metzin qe ja'llin, at junqe chojb'il qil, a t-xmilil Jesús ex tchky'el, ex nti' kyoklin pale til'j, ikyjo tze'nku nti'taqjo kyoklin til'j kychib'jil alu'mj ojtxe.

¹²Qu'n ikyjo tze'nku b'aj kyi'l'j alu'mj ojtxe, ikyx te Jesúsjo iltaq til'j tu'n tkyim te' ttxa'n tnam, tu'n ttxjet kyiljo jni' xjal, noq tu'n tchky'el. ¹³Tu'npetzintzjo lo, qpamiltzin qib' til'jjo ojtxe tumil tu'n qkyij toj wen tuk'a Dios, ex qo lipexsintz til'j Jesús. Noq tu'n ikyjo, qo elil kyi'l'jin xjal, ikyxjo tze'nku el i'jlin te Jesús kyu'nxjal, ex ex kyxo'n ttxa'n tnam tu'n tkyim. ¹⁴Qu'n a tzalu'n twutz tx'otx' nti' jun qtanim tu'n qten te jun majx, qala' nqo jyo'n, ex nqo ayo'n til'j qtanim toj kya'l'j.

¹⁵Tu'npetzi'n, qo nimsin tb'i qMan Dios, qu'n axixsin jun tb'anil oyajjo tu'n t-xi qq'o'n twutz Dios.^x Tu'n ikyjo, qo nimsin tb'i, ex qo b'itzin twutz, ex qo yolín til'j tuk'a tkyaqil qanmin.

¹⁶Mitzin tz'el naj toj kyk'u'ja tu'n kyb'inchinteji'y wen, ex tu'n tkub' kysipi'n kyxola a at kye'y, qu'n atzi'n kyb'inchb'in ikyjo, ayetzin tb'anilx oyajjo ntzalaq Dios kyi'l'j.

¹⁷Kyniminqekutzinji'y aye' nejinel kyxola toj Ttanim Dios, ex kyb'inkuji'y kykawb'il; ayetzin xq'uqil kyeji'y, tu'n mi naje kyanmi'n te jun majx toj q'aq'. Qu'n b'i'n kyu'n nejinel, qa at jun q'ij, ja' kyq'a'b'ile tqanil kyi'ja twutz Dios. Tu'ntzin ikyjo, kyniminqekutzi'n, tu'n kyxq'uqin kyi'ja tuk'a tzaljb'il, ex nya tuk'a b'is, qu'n qa tuk'a b'is, nti'xla ch'in tajb'in te kye'y.

¹⁸Atzin ja'llin, q'uqle qk'u'ja qa saqxix toj qanmi'n, tu'n nqo b'inchinj'y b'a'n, tze'nku taj qMan. Me chi na'n Dios q'ij, noqit kukx saqxix qanminji'y junjun q'ij tu'n. ¹⁹Ex nchin kub'sin nwutza kye'y,

⁹ 13:2 Ro. 12:13; 1Pe. 4:9. ⁷ 13:2 Gen. 18:1-8; 19:1-3. ⁵ 13:3 Mt. 25:31-46. ⁴ 13:5 1Tim. 6:6-10.

⁴ 13:5 Deu. 31:6, 8; Jos. 1:5; Mt. 28:20. ⁷ 13:6 Sal. 56:3-4, 9-11; 118:6. ^w 13:10-11 Lv. 16:27. ^x 13:15 Lv. 7:12; Sal. 50:14, 23; Os. 14:2.

tu'n kynan Dios wi'ja, noqit liweyku,
chin ul kani'n juntl majla q'olb'il kye'y.

Jun tky'iwb'il Dios kyib'aj nimil

²⁰O tzaj tq'o'ntl Dios jun ak'aj tumil
tu'n qkyij toj wen tuk'a te jun majx,
noq tu'n tchky'el Jesús, a qAjaw.^y Jaw
anq'in juntl majl kyxol kyimnin tu'n
Dios, ex ok q'o'n te Tb'anil Kyik'lel
nimxix toklin tib'aj tkyaqiljo nimil ti'l
Dios,^z a nik'ulte tkyaqil, ikyxjo tze'nku
taj. ²¹Noqit aku Dios tz'ok q'on kye'y
tz'aqle ex b'a'n kynab'la, tu'n tjapin b'aj
kyu'n ikyxjo tze'nkuxjo tajb'il. Ex noqit
aku b'ant qu'n tze'nku tajb'il, noq tu'n
Jesús, qu'n at Xewb'aj Xjan toj qanmin, a

nb'inchinte ikyxjo tze'nku taj qMan Dios.
Nimxitjo tb'i Jesucrist ja'lin ex te jun
majx. Ikyxit tz'ele!

²²Werman, nchin kub'sin nwutza
tu'n kyk'mo'ntejil'y tkyaqiljo yol lu'n, a
nxi ntz'ib'i'n ch'in te q'uqsb'il kyk'u'ja.

²³Ex waja tu'n t-xi nq'ma'n ti'l qerman
Timotey, a ma tzaqpaj toj tze. Qa ma
tzul kanin liwey nk'atza, kxel nk'le'n
wuk'iy, aj nxi'y q'olb'il kye'y.

²⁴Kyq'onxa q'olb'il kye' tkyaqiljo
nejinel kyxola ex kye tkyaqil Ttanim
Dios at antza. Ex tkyaqiljo nimil tzalu'n
wuk'iy toj Italia nxi kyq'o'n q'olb'il kye'y.

²⁵Axit Dios ky'iwlin kye'y tuk'a
tkyaqil t-xtalb'il. Ikyxit b'antjo.

^y 13:20 Ex. 24:8; Eb. 10:29. ^z 13:20 Is. 40:11; Ez. 34; Lc. 15:4-6; Jn. 10:1-16.